

वर्ष १३ : अंक १]

अभद्रावाद : १५-१०-४७

[क्रमांक १४५

विषय-दर्शन

- १ नूतन वर्षना प्रारंभे : संपादकीय : टाइटल पानु-२
- २ श्रीआत्मसंबोधनकुलकम् : पू. सु. म. श्री. कान्तिविजयजी : १
- ३ वि. सं. १७२४ नो विनयप्रभवसुरेनो विद्वसिपत्र : पू. सु. म. श्री. कानिसामरः : ४
- ४ सिरोडी राज्याना कटवांक प्राचीन जिनमंदिरा : पू. सु. म. श्री न्यायविनयः : ६
- ५ सोकेटीस अने मूर्तिपूजा : पू. सु. म. श्री ज्ञानविनयः : १५
- ६ ओक अज्ञावंशीय नृपतिशाभा अने जैनधर्म : श्री वैद्य श्रीमन्मलाल द. अवेरी : १८
- ७ मेरुतुंगसूरिस-सार : श्री भंवरलालजी नाइटा : २९
- अणेदी भद्र : टाइटल पानु-३

लताजम-वार्षिक जे इपिया : आ अंकनुं मूल्य-त्रण आना

નૂતન વર્ષના પ્રારંભે

[સંપાદકીય]

હજી તો જાણે હમણાંની જ વાત હોય એમ થોડા જ વખત પૂર્વે રાજનગરના આંગણે મુનિસમ્મેલન બરાચું હતું, અને તે પછી ૧-૧૧ વર્ષે 'શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ' માસિક શરૂ કરવામાં આવ્યું હતું. પણ જરાક પાછળ નજર કરીએ છીએ-થોડુંક સિદ્ધાવલોકન કરીએ છીએ અને લાગે છે કે એ વાતને આજે બાર બાર વર્ષનાં વહાણાં વાઈ ગયાં. જાણે મુનિસમ્મેલનની કાળગણનાનું સાક્ષાત્ સમયપત્રક કે સ્ત્રીમાચિહ્ન જ ન હોય એમ 'શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ' એ મુનિસમ્મેલનની યાદને હમેશાં તાજી રાખી છે.

પોતાના બાલ્યકાળસમયે ૧૨ વર્ષનો યુગ વટાવી, બીજી અવસ્થાના યુગમાં પ્રવેશ કરવાની ધન્ય વેળાએ, 'શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ' પોતાના સહાયકો, આશ્રયદાતાઓ અને પોષકો—ચતુર્વિધ શ્રીસંઘના સમગ્ર સભ્યો-૧૭૫ આચાર્ય મહારાજ આદિ મુનિવરો, આર્થિક સહાયતા આપનારા તે તે સદ્ગુણસ્થો કે સંસ્થાઓ, અને લેખન સામગ્રીથી સદા સહકાર આપનારા વિદ્વાનો—પ્રત્યે પોતાના આભારની લાગણી વ્યક્ત કરે છે, અને સદાય એવો સહકાર મળતો રહેશે એવી આશા વ્યક્ત કરે છે.

ગત બાર વર્ષે ઈરમ્યાન જે કંઈ કરવા યોગ્ય હતું એ બધુંય કરી શકાયું છે એમ ન કહી શકાય; એવું તો કેટલુંય કરવાનું અવશિષ્ટ રહ્યું છે. અમારી વિશેષાંકોની યોજના પણ સુદ્ધકાલીન પરિસ્થિતિના કારણે આગળ ધપી શકી નથી; અહીં આવીને જ અટકી પડી છે. અમારો ખ્યાલ તો એવો છે કે જો આર્થિકસાધન અને બીજી સામગ્રી મળતાં રહે તો ઈર વર્ષે અમુક અમુક વિષયનો એક દળદાર વિશેષાંક શ્રીસંઘને સાદર કરતા રહીએ આજે તો અતિ-આકરી મોંઘવારી અને કાગળનિયમનના ધારાના કારણે જો સંબંધી વિચાર થઈ શકે એમ નથી; પણ સદાય આવી વિષમ પરિસ્થિતિ ચાલુ નહીં રહે, અને અમારી આ ભાવના અતિ ઈરના નહીં એવા કોઈક સમયે જરૂર ફલવતી થશે એવી આશા રાખીએ.

આસપાસની પરિસ્થિતિનો જરાક જિંડાણથી વિચાર કરીએ છીએ તો લાગે છે કે સમિતિએ 'શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ' માસિકના કાર્ય ઉપરાંત બીજાં કાર્યોમાં પણ કંઈક ફાળો આપવો જોઈએ, અને પોતાનું કય ક્ષેત્ર, એના મૂળ નિયમનને લેશ પણ હરકત ન આવે એ રીતે, વિસ્તૃત કરવું જોઈએ. આ માટે કેવી રીતે શું કરી શકાય એ સંબંધી પોતપોતાના વિચારો જાણુવવાની અમે આ તબક્કા સમગ્ર શ્રીસંઘના સભ્યોને વિનંતી કરીએ છીએ આવી વિચારણામાંથી જ કંઈક યોગ્ય માર્ગ મળી શકશે એમ અમને લાગે છે.

સદાય શ્રીસંઘની કૃપાનું બાજન અને 'શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ' શાસનની અને શ્રીસંઘની વધુ ને વધુ સેવા બજાવવા બાગ્યશાળી બને એ જ અભિલાષા !

॥ॐ अर्हम् ॥

अखिल भारतवर्षीय जैन श्वेताम्बर मूर्तिपूजक मुनिसम्मेलन संस्थापित
श्री जेन्कार्म सत्यप्रकाशक समितिजुं मासिक मुखपत्र

श्री जैन सत्य प्रकाश

जेरिंगभाईकी वाडी : घीकांटा रोड : अमदावाद (गुजरात)

वर्ष १३	वि.सं. २००३ : वीरनि. सं. २४७३ : छं. सं. १६४७	कर्मांक
वर्ष १	आ.सं. शुद्धि १ : बुधवार : १५मी ओ.५टा.५२	१४५

श्रीदेवेन्द्रसाधुकृतम्

श्रीआत्मसम्बोधन—कुलकम् ।

सं०—पूज्य मुनिमहाराज श्री कान्तिविजयजी

जन्मजरामरणजले नाणाविहवाहिजलयराहन्ने ।
भवसायरे अपारे दुलहं खलु माणुसं जम्मं ॥ १ ॥
तम्मि वि आरियखेत्तं जाईकुलरूवसंपयाओ य ।
चित्तामणिसारिच्छो धम्मो दुलहो य जिणभणिओ ॥ २ ॥
भवकोडिसए परिहिंडिऊण सुविसुद्धपुन्नजोएणं ।
इत्तियमित्ता संपइ सामग्गी पाविया जीव ! ॥ ३ ॥
रूवमसासयमेयं विज्जुलयाचंचलं जए जीयं ।
संज्ञापुरागसरिसं खणरमणीयं च तारुन्नं ॥ ४ ॥
गयकनचंचलाओ लच्छीओ तियसचावसारिच्छं ।
विसयसुहं जीवाणं बुज्जसु रे जीव ! मा मुज्ज ॥ ५ ॥
किंपागफलसमाणा विसया हालाहलोबमा पावा ।
महुमहुरत्तणसारा पारणामे दारुणसहावा ॥ ६ ॥
मुत्ता दिव्वा भोगा सुरेसु असुरेसु तह य मणुपसु ।
न य जीव ! तुज्ज तिप्पी जलणास्स व कट्टुनियरेहिं ॥ ७ ॥
जह संज्ञाए सउणाण संगमो जह पहे य पट्टियाणं ।
सयणाणं संजोगा तहेव खणभंगुरा जीव ! ॥ ८ ॥
पिइमाइभायभइणीभज्जापुत्तत्तणेण सव्वे वि ।
सत्ता अणंतवारं जाया सव्वेसि जीवाणं ॥ ९ ॥

२]

नेन सत्य प्रकाश

[वर्ष १३]

ता तेसिं पढिबंधं उवरिं मा तं कोसु रे जीव ! ।
 पढिबंधं कुणमाणो इहइं चिय दुक्खिओ होसि ॥ १० ॥
 जाया तरुणी आभरणवञ्जिया पाढिओ न मे तणओ ।
 ध्या नो परिणीया भइणी ना भत्तुणोऽभिमया ॥ ११ ॥
 येवो विभवो संपह वड्डेइ य रिणं बहू वओ गेहे ।
 एवं चितासंतावताविओ दुक्खमणुहवसि ॥ १२ ॥
 काऊण वि पावाइं जो अत्थो संचिओ तुमे जीव ! ।
 सो तेसिं सयणाणं सव्वेसिं होइ उवओभी ॥ १३ ॥
 जं पुण असुहं कम्मं एको च्चिय जीव । तं समणुहवसि ।
 न य ते सयणा सरणं कुगइगइं गच्छमाणस्स ॥ १४ ॥
 कोहेणं माणेणं मायालोभेहिं रागदोसेहिं ।
 भवरंगमओ सुइरं नडो व्व नच्चाविओ तंसि ॥ १५ ॥
 पंचहि वि इंदिएहिं मणवयकाएहिं दुट्टुजोगेहिं ।
 बहुसो दारुणरूवं पत्तं दुक्खं तुमे जीव ! ॥ १६ ॥
 ता एयं नाऊणं संसारासारयं तुमं जीव ! ।
 सयलसुहकारणंमि जिणधम्मो आयरं कुणसु ॥ १७ ॥
 जाव न इंदियहाणी जाव न जररक्खसी परिप्फुइ ।
 जाव न रोगवियारा जाव न मच्चू समुल्लियइ ॥ १८ ॥
 जह गेइंमि पलित्ते कूवं खणिउं न पारए कोवि ।
 तह संपत्ते मरणे धम्मो कह कीरए जीव ! ॥ १९ ॥
 पत्तंमि मरणसमए ढञ्जसिं सोयगिणा तुमं जीव ! ।
 वग्गुरपडिओ व्व मओ संबड्डइओ जह व पक्खी ॥ २० ॥
 ता जीव ! संपयं च्चिय जिणधम्मो उज्जमं तुमं कुणसु ।
 मा च्चित्तामणिसरिसं मणुयत्तं निप्फळं नेसु ॥ २१ ॥
 ता मा कुणसु कसाए इंदियवसगो य मा तुमं होसु ।
 देविंदसाहुमहियं सिवसोक्खं जेण पाविहिसि ॥ २२ ॥

आ 'आत्मसंशोधनकुसुम' पाठशुना श्री तपात्रय अंडारी ताडपत्री (श. नं. १७ पृ. १०३ शी १०५) प्रति उपर्यो उतारीने अर्ही आभुं छे.

વિ.સં. ૧૭૨૪નો વિજયપ્રભસૂરિનો વિજ્ઞપિપત્ર

સંઆહુક-પૂજ્ય સુનિમહારાજ શ્રી કાંતિસાગરજી, કલકત્તા

કલકત્તાના તુલાપટ્ટીવાળા જ્ઞાનમંદિરમાંના હસ્તલિખિત ગ્રંથો તપાસતાં આ એક વિજ્ઞપિપત્ર અચાનક હાથ આવી ચડ્યો. બધાં સુધી અને લાગે છે ત્યાં સુધી આ 'જ્ઞાન સત્ય પ્રકાશ' દ્વારા પ્રથમજ પ્રગટ થાય છે. આચાર્ય વિજયપ્રભસૂરિજી ૧૭૨૪માં અમદાવાદ ચેત્તિઆશ્રમ હોવાના પુરાવા મારા અવલોકનમાં નથી આવ્યા, અને કૃષ્ણાવલ્યજીના નામનો ઉલ્લેખ અન્યત્ર જોયો નથી.

એક લાંબા ટીપણીકાર કાગળ પર વિજ્ઞપિલેખ લખેલ છે; જે કે વર્ણન તો આવશ્યકતાથી અધિક અતિશયોક્તિપૂર્ણ છે. આવા પત્રોમાં ઐતિહાસિક તત્ત્વ ભલે જોખું હોય, પણ ઇતિહાસની કડીઓ જોડવામાં આવી સામગ્રીનું મહત્ત્વ વિશેષ છે. ગદ્યપદ્ધતિ હોવાથી કદાચ ભાષાશાસ્ત્રોમાં માટે પણ સામગ્રી મળી આવે. વિજયપ્રભ સૂરિજી સંબંધી વિશેષ જાણવા માટે "જ્ઞાન ઐતિહાસિક ગૂર્જર કાવ્યસંચય" જોવા ભલામણ છે. આવા વિજ્ઞપિપત્રોને સમૂહ અત્યારે ભારતીય વિદ્યા ભવનના સવેસર્વી સાહિત્યપ્રકાશનપ્રેમી પુરાતત્ત્વચાર્ય શ્રી જ્ઞાનવિજયજીએ તૈયાર કર્યો છે, તેમાં તાર્કિક ઇતિહાસ અને જ્ઞાનચાર્યોનાં અનેક નવીન ક્રિયાકલાયો પર વિસ્તૃત વિવેચન સંગ્રહીત છે. આવા વિજ્ઞપિપત્રો અત્રે પણ ઉપલબ્ધ છે. અલ્પાવધિ અન્યત્ર અનુલ્લિખિત છે એવાં બધાંયેનો પરિચય આપવા પ્રયત્ન કરીશ.

આ વિજ્ઞપિપત્રમાંના સંસ્કૃત શ્લોકો ઘણા અશુદ્ધ છે. તે યથાશક્ય સુધારવા પ્રયત્ન કર્યો છે, છતાં તેનાં કેટલીય અશુદ્ધિઓ રહી જ છે.

મૂળ પત્ર આ પ્રમાણે છે:-

સ્વસ્તિ શ્રીરમણસ્તનોતુ સતતં પ્રીતેઃ સતાં સંતર્તિ

શ્રીમત્પાર્શ્વજિનેશ્વરઃ કમલિને તેવ પંકેરુહામ્ ।

મોવાયત ચક્ષુષાં જલરુચો વૌથીવ મોગિ દ્વિષાં,

સિંધૂનાં રજની સિતેવ સરસી જન્મેવ પૂષ્પાંધસામ્ ॥ ૧ ॥

સ્વસ્તિ શ્રીભવનં મનોજ્ઞનવનં, ત્રૈલોક્યલોકાવનં,

વિદ્યાવલ્લિવનં પ્રહૃષ્ટમુવનં, સૌભાગ્યમ્ભાવનમ્ ।

કલ્પતૈર્નાલિવનં શિવાધ્વજવને, શ્રેયો વની જીવનં,

પાપાં....પવનમૃશાનિ ધૂવનં પાર્શ્વે સ્તુતે પાવનમ્ ॥ ૨ ॥

છંદ

લેખ લિપઈ શ્રી સંઘ પૂજ્ય વીનતી અવધારો,

શુભશત દેશ ઉત્તમ સુરત બિહર બિહાં સારો,

પૂજ્ય તુમહારે પ્રસાદ ધર્મધ્યાન બહુ આલઈ;

હાન શીલ તપ ભાવ ભવિક જન ભાવના ભાવઈ,

૪]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૧૩]

સુપ્રભાતિ સમરે ચહુ શુરુ જૌતમ ચિત્ત ધારિ,
ય લેષ લિષ્ઠ શ્રીસંઘ તુમ્હ વાંચીનઈ અવધારિય. ૩

દોહા

સ્વસ્તિ શ્રીશુભ મંદિરં, પ્રભુમી આદિ ત્રિણુંદ;
યુગલાખર્મ નિવારિયો, ઇક્ષાગ વંશ કુલચંદ. ૪

સકલ લોક મુખ કારણી, મહિમા શુભમણિ ગેહ;
શાંતિ જિનેશ્વર પ્રભુમિયે, સોવિનવર્ણ જ દેહ. ૫

અશ્વસેન કુલિ હીપતો, વામા માત મહવાર;
પાશ્વનાથ પ્રભુમું સદા, સકલ સંઘ જયકાર. ૬

કલિકાલ સુરતરુ સમો, સિદ્ધારથ સુત સાર;
શ્રી મહાવીર જમિ બાંણીયે, ભવભય તારણુહાર. ૭

ગગન સમાન ઉત્તંગ જે, રણુચ્છુ ધંટા નાહ;
સુરનર (સુરવર નરવર) કિન્નરી, માયે મધુરે સાહ. ૮

સોવિન કલથ વિરાજતા, મહિમંડલિ વિખ્યાત;
કેરણુ તોરણુ મંડિય, સોભઈ નવ નવ ભાત. ૯

નિત્ય નિત્ય નરનારી મહી, પૂજઈ મતિ આનંદ;
જિનપ્રસાદ જિહાં હીપતા, પ્રભુમઈ ચૌસહો ઇંદ. ૧૦

આચારજ વાચક મુનિ, પંડિતના નહીં પાર;
અવર મુનીસર સાધવી, કરતે ધર્મવિચાર. ૧૧

સકલ નગર શિરોમણિ, ધર્મી જનનો વાસ;
શ્રી અમહાવાદ નગર ભલું, સવે જન પૂરઈ આસ. ૧૨

પૂજ્યારાધિ તમોત્તમ, પરમપૂજ્ય અર્ચનીયાન;
પરમભીષ્ટ શુભાગરીષ્ટ, પ્રાપ્ત મહાનૃપમાન. ૧૩

મહિ મંડલિ વિખ્યાત તું, સાચો યુગહ પ્રમાણુ;
કલિકાલે સુરતરુ સમો, ભવિક આશા વિશ્રામ. ૧૪

વચનસિદ્ધિ તણો ધણી, મહિયલિ મહિમાવંત;
એક શ્રી પરમાત્મનું, સ્વરૂપ વિચાર કરંત. ૧૫

દ્વિવિધ અસંયમ ટાલકો, દ્વિવિધ નહીં લવલેસ;
દ્વિવિધ ધર્મ પ્રરૂપકો, શુરુ વંદો મુવિસેસ (૫). ૧૬

નાટિક છંદ તમોરજો, તત્ત્વ વહણુનો બંણુ;
ત્રણ તત્ત્વ સુધાં ધરઈ, પાલઈ જિનવર આંણુ. ૧૭

કોધાદિક જે કૂચડ, ટાલઈ વ્યાર કષાય;
મતિ શ્રુતિ અવધિ કેવલી, ચૌથી મનપર્યાય. ૧૮

કેવલજ્ઞાન તે પાંચમું, તેહને કર્મ સુવિચાર;	
પાંચ ભરત પાંચ અધરાવર્ત, મહાવિદેહ વિચાર.	૧૯
ખોઈ નૈયાયિ સાંખ્ય વલી, મીમાંસક જૈન તે જ્ઞેય;	
ચારવાક છકું ભલું, તેહનો વિચારક સોય.	૨૦
પૂજ્ય ઋષભ ગાંધાર વલી, મદેમમ પાંચમ નામ;	
ધૈવત નૈષધ સમં સ્વર, ભાંજીય તેહનાં ગ્રામ.	૨૧
અસ્નાન મુગંધ વિલેપન, વસ્ત્ર લોજન તે સાર;	
તંગોલ શુચ્યા આસન વલી, અષ્ટ ભોગ નિવારણહાર.	૨૨
પક્ષ શંખ મહાપક્ષ, મકર કષપ મુચકુંદ;	
દંદનીલાપ્રવ નવ નિધિતણો, વિચાર કરે મુનિચંદ.	૨૩
દશ દિગ્પાલ ભુવનપતિ, ભતિ સ્વરૂપ સુભાંજી;	
એકા(દ)શ અંગનો ભાંજી ભણે-ભણાવઈ સાહિત્ય પ્રમાણુ.	૨૪
ભાર ઉપાંગતણો વલી, આપે નિર્ણો સાર;	
તેર ભવ શ્રી ઋષભના, ભણીય તાસ વિચાર.	૨૫
વિદ્યા ચોદશ તણો નિધિ, ચોદ પૂરવ શુભધાર;	
પત્તર લેહા સિદ્ધના, ભાંજીય અર્થ વિસ્તાર.	૨૬
સોલ કલા કરી શોભતો, જિમ ગ્રહગણમાહિ ચંદ;	
તપ ગચ્છમાહી શોભતો, શ્રી વિજયપ્રભસૂરીંદ.	૨૭
સત્તર લેહ અસંચમો, ટાલઈ મન ઉલ્લાસ;	
અઠારે વ્યાકરણતણાં, કીધા બહુ અભ્યાસ.	૨૮
ઉગણીસ દોસ કાઉસગતણા, દૂર કરઈ મનિ ભાવિ;	
વીસ વિસ(વા) દયા તણાં, પાલઈ મનિ ઉચ્ચાવિ.	૨૯
એકવીસ સંભલના ટાલકો, ભાવિસ પરિચહ જેહ;	
ઠાર્યરતે દુરિજ કર્યા, તે મુનિ છત્યા જેહ.	૩૦
ત્રેવીસ સૂત્રાં અધ્યયનના, ધ્યાયક જગિ જયકાર;	
ચોવીસ તીર્થંકરતણા, શુભ ગાએ સુવિચાર.	૩૧
પાંચવીસ ભલી ભાવના, ભાવક દેવ દયાલ;	
છવીસ દશાકલ્પહતણા, ભણીય વિચાર વિશાલ.	૩૨
સતાવીસ શુભે કરી, જિમ શોભે દિનકર ઈશ;	
અઠાવીસ લખધે કરી, પૂરઈ સંગ જગીસ.	૩૩
ઉગણત્રીસ પાપહ શ્રુત, વર્જણહાર સદૈવ;	
ત્રીસ જ મોહની સ્થાનક, સંગ જ ટાલઈ દેવ.	૩૪
એકત્રીસ સિદ્ધશુભ ભણ્યો, બત્રીસ લક્ષણધાર;	
તેત્રીસ વ્યંજન પારખી, શાસ્ત્ર જો આધાર.	૩૫

ચોત્રીસ અતિસહ જિનતણા, બચી વખાણુ કરંત;	
પાંત્રીસ વાણી ગુણુભલાં, સાંભલી હ(ર)બ્યા સંત.	૩૬
છત્રીસ ગુણુ કરીં શોભતા, સૂરીસ્વર ગુણુ ખાણિ;	
સૂરીશ્વરના ગુણુ ઘણા, નવ નવ ભાવિ વખાણુ.	૩૭
તુજ સુખઈ સરસ્વતી વસઈ, વાદી જીમણુ હાર;	
સિદ્ધાન્ત તણો બાણુહ સદા, વચન અમૃત શત ધાર.	૩૮
વાદી કેલી કૃપાણુ તૂં, ચારિત્ર પાત્ર સુકુદં;	
સકલ સાધુ શિરોમણિ, મયણુ નરેંદ્ર સુભદ.	૩૯
કુમતિ તમોભર દિનમણિ, પાય પઈ સુરવૃંદ;	
વાદી ઘટ મુદ્ધર સમો, વાદી ગરુડ ગોવિંદ.	૪૦
વિજ્ઞાનરત્ન રત્નાકર, મહા કવીશ્વર નાથ;	
સરસ્વતી પ્રસાદ જોણુ પુગીયો, મુખ્ય ક્ષમા તણો તું નાથ.	૪૧
બતિ કુલ સમ્પન્નતુહ, વલિવલ રૂપ સંપન્ન;	
જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર વલો, તેણુઈ કરી તૂ સમ્પન્ન.	૪૨
લજ્જા લાઘવ સમ્પન્ન, વલો યથ કીરતિ ભંડાર;	
ક્રોધ માન માયા વલો, લોભ નિવારણુહાર.	૪૩
મેરુ પરિ અકંપ તુહ, સાયર પરિ ગંભીર;	
તેજવંત સૂરિજ પરિ, સો બિનણુ શરીર.	૪૪

ચાલિ

ચારિત્રપાત્રશુદ્ધામણિ, કુમતાંધકારનલોમણિ, સરસ્વતીકંઠાભરણુ, વાદીવિજ્ઞ-
લક્ષ્મીશરણુ, વાદીકેલીકૃપાણુ, વાદીહૃદયબાણુ, વાદીજનશિરોમણિ, વાદીતિમિર-
દિનમણિ, જીત્યાવાદીવૃંદ, જીત્યાનેકવાદ, સરસ્વતીલગ્નવરપ્રાસાદ, સરસ્વતીભંડાર,
ચતુર્થશવિદ્યાઅલંકાર, પદ્મદર્શનપશુઆમગોપાલ, કલારજિતઅનેકભૂમિપાલ,
અકલશાસ્ત્રઆધાર, દ્વાસપ્તિકલાભતાર, બહુરાજસમાજનો ઉત્કૃષ્ટ, બહુબુદ્ધિકેટ
ભાનુરત્નરત્નાકર, મહાકવિશ્વર, શિષ્યકરબૃહસ્પતિ, નિર્જિતશુકમતિ, કુચાલવ-
સરસ્વતી, પંચમહાવ્રતધારક, અકલજીવહિતકારક; મેદિનીવિખ્યાતમાન, અનેક-
ગુણિમણિનિધાન, આગમ અંગ્યાર અંગ ખાર ઉપાંગ છ છેદ અન્યોગદ્વાર
સૂત્ર મૂલ સદસ પઈવન નંદીસૂત્ર, અઠાર વ્યાકરણુ, નામમાલા, છંદ કાવ્ય
તર્કભાષા પ્રમાણુ અનેક ન્યાય ગ્રન્થ, સ્વ સમય પર સમય અનેક આગમનાં
બાણુ; મધુર વચન દેસણુનાં દેણુહાર, અછેવાણી, વંચેવાંણી, નિવેઅણી,
ધર્મકથા એહવું ચ્યારે પ્રકારે, છે મધુર વચન જેહતું, સમુદ્રની પરિ ગંભીર,
સુરગુરુની પરિ ધીમંત, ઉપદેશ દેવા તત્પર, અપરિષ્ટાવી, સૌમ્ય દર્શન
ચંદ્રમાની પરિ, દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ ભાવ એહવું ચ્યારે પ્રકારે કરી અભિગ્રહવંત,
અંધિકેશણો, અચપલો, આપલિપણુ નિવારણુહાર, પરસાતર છે દેહ જેહનું,

अंक १]

विजयप्रवासरिने विज्ञप्तिपत्र

[७]

क्षभावतं, सुकुमार किंकिण्यपथु रक्षित, आर्जव सरलव...कृपथु रक्षित,
आरे खेडे तप सक्षित, सत्तर खेडे संयम सक्षित, सत्यवादी, अहत्तत्यागी,
६०५रक्षित, प्रसन्नार्थसक्षित.

गाथा.

पडि रुपाई चउदस, खंतिमाई दसविहो धम्मो ।

बारसई भावणाउ, सूरिगुणा हुंति छत्तीसा ॥

पांचे धर्मीसुं संपरवू, नवविधि प्रसन्नार्थनुं पाखवू, न्यार कपायनुं टाखवू, पांच सुभतिनुं
पाखवू, त्रिषु सुभितुं धारवू, पांच महाप्रतनुं पाखवू, पांच आचारनुं पाखवू, अहवा
छत्रीस सुखेकरी सक्षित, अनेक विपना धायक अनेक विघाना गायक.

श्लोक

सस्योयं समयः सुलक्षणतमः, श्लाध्योयमेवाक्षणो,
सुहृतोपि वरः प्रशस्यदिवसः, पूर्णं प्रभातं प्रभो । ।

पीयूषांजन सन्निभं नयनयोर्मिथ्यात्वरोगापहं,
यस्मिन् जंमतीर्थतावकमिदं दृष्टं मया दर्शनम् ॥ १ ॥

दृष्टोऽद्य श्रुतकेवली गणभृतामाधो गुरुगौतम-

स्तीर्थस्थाधिपतिर्लसद्गुणततिः, स्वामी सुधर्मा तथा ।

श्रीजंबूप्रभवादयो मुनिवराः, अन्येऽपि ये जज्ञिरे

ते सर्वे त्वयि गच्छनायक विभो, दृष्टेऽद्य दृष्टा मया ॥ २ ॥

देहे निर्ममता गुरो विनयता नित्यं सुता भाषिता,

चारित्र्योज्ज्वलता महायशमता, संसार निर्वेदिता ।

अंतर्बाह्यधरो गृहात्मजनता, धर्मज्ञता शुद्धता,

साधो साधुजनस्य लक्षणमिदं, संसारविच्छेदनम् ॥ ३ ॥

सम्प्रति नास्ति न केवळी कलियुगे, त्रैलोक्यरक्षामणि-

स्तद्वाचः परमाश्चरन्ति भरतक्षेत्रे जगद्द्योतकाः ।

सम्यक्स्वत्रयधारिणा यतिवरास्ता सासमालंबनं,

त्वत्पूजा जिनवाक्यपूजनतया, साक्षाज्जिन ! पूजनम् ॥ ४ ॥

नित्यं ब्रम्ह यथा स्मरन्ति मुनयो हंसा यथा मानसं,

सारंगो स्फुटमल्लिकायुतवनं, ध्यायन्ति रेवां गजाः ।

युस्मदर्शनलालसा प्रतिदिनं, युस्मान्स्मरामो वयं,

धन्यः कोपि स वासरो प्रभविता, यत्रावयोः संगमः ॥ ५ ॥

(અનુક્રમ)

યથા સ્મરંતિ મેઘાનાં, મ....પ્રીષ્મતા પિતા ।
 પદ્મિનીવ યથા હંસાસ્તથાઽહં તવ દર્શનમ્ ॥ ૬ ॥
 યથા સ્મરંતિ ગોવંશં ચક્રવાકી દિવાકરમ્ ।
 સતી સ્મરંતિ મર્તીરં, તથાઽહં તવ દર્શનમ્ ॥ ૭ ॥

અનેક ગુણુ શ્રી પૂજ્યજીના એક મુખે એક જિહ્વાએ ગુણુ ખાતા પાર ન પામીએ, પરમ પૂજ્ય, પરમ ખાંધવ, દિનદિન અધિક પ્રતાપ તેજ્યથ, સકલ ભટ્ટારક, પુરા પુરંદર ભટ્ટારક સીરોમણિ. શ્રી. શ્રી. ૧૦૫ વિજયપ્રભ-સૂરેશ્વર સપરિવારના, ચરણ કમલાન સુરત નગરાત સંઘ સમસ્તકેન ત્રિકાલ વંદના અવધારવીજી. યત અત્રશ્રી શ્રીપૂજ્યજીના પદ પ્રસાદથી સર્વને સુખ આતા છઈ, પૂજ્યશ્રીના સુખ સમાધી, નિરાખાધપણાના લેખ લિપી સેવકને સંતોષ ઉપજવવા...શ્રીપૂજ્યજીને આદેશે પંડિત શ્રી કૃષ્ણ-વિજયગણિ ચતુર્માસુ સુરત પધાર્યા તેણે કરી ઘણું ધર્મ ધ્યાન વિશેષથી ચાલ્યાં છઈ. શ્રીપૂજ્યજીના પ્રસાદથી પૂજ તથા પ્રભાવના તથા સામીવાજીલ્ય સર્વ હવાં છઈ. તેહની વગતી આસાદ ચઉમાસાનાં ૧ તથા અઠાઈધરનાં પારના સાવક શ્રાવિકા ખાલગોપાલને મંં જીદેઈ કરાવાં છઈ. ખીજું શ્રી પં. શ્રી કૃષ્ણવિજય પધારે ધર્મ ધ્યાન ઘણું વિશેષથી ચાલ્યાં છઈ. શ્રાવક શ્રાવિકાના મન ઘણું ઠામ આવ્યાં છઈ. તથા પંં કૃષ્ણવિજય ગણિ ઘણું સંવેગી વૈરાગી હીસઈ છઈ, તથા ખીજું કૃષ્ણખીજીજીજીનું ઘણું વર્ણન તો લિપીએ જે પૂજ્યજીને અજાણ્યું હોએ, ઘણું લિપિયે તે કાસ્તમૂં દિસે, વલી જે ગાંમનું ભાગ્ય હશે ત્યાંહા આદેશ પ્રસાદ યાશે. ખીજું સુરતના સંઘ ઉપરિ કૃપા કરી શ્રી સુરતના દેવયાત્રા કરવા પધારવું. પૂજ્યખી દેવયાત્રા કરે ત્યાંહાં સુરતના સંઘનઈ સંભારવો. પંડિત શ્રી કૃષ્ણવિજય ગણિ સપરિવારની વં-૧૦૮ વાર અવધારવા । સુરતના સંઘ ઉપરિ કૃપા કરી લેખ પ્રસાદ કરવો, વલી સેવા શરયાં કામ કાજ પ્રસાદ કરવાં, વલી એ પાસાના વલેખ સમાચાર લિ. જણાવવા.

દુહા.

ક્યાંહો કોચલ ક્યાં હો અંબવન, કિહાં હુંદર કિહાં મેહ;
 વિસર્યા નવિ વીસરે, ગિરુઆ તણા સનેહ. ૧
 ગિરુઆ સહેજે ગુણુ કરે, કંત મ કારણુ બાંણુ;
 તરુ સિંચે સરેવર ભરે, મેઘ ન માંઝઈ દાંણુ. ૨
 મન પસરે જિમ માહરુ, તિમ જે કર પસરંત;
 ચરણુ ગૃહી શરણુ રહી, અમૃત વાણી મુંણુંત. ૩
 સંવત ૧૭૨૪ વર્ષે કાર્તિકે શુદિ ૧૦ દિને.

સિરોહી રાજ્યના કેટલાંક પ્રાચીન જિનમંદિરો

લેખક:—પૂજ્ય સુનિમહારાજ શ્રી ન્યાયવિજયજી (ત્રિપુટી)

(ક્રમાંક ૧૪૦ થી શરૂ : ગતાર્કથી ચાલુ : આ અંકે પૂર્ણ)

અમે લાલના શ્રી સંજીવર પાર્શ્વનાથજીની બરાબર પોષ દક્ષીણે યાત્રા કરી પેશા આવ્યા. અહીં પશુ સુંદર મંદિર, ઉપાશ્રમ અને શ્રાવકોનાં ઘર છે. ત્યાં કમલકલશ ગમ્મના ધનારિના વર્તમાન શ્રીપૂજ્ય વિજયજિને દ્રસુરિજી મહા. બહુ જ સભ્યન અને ક્રિયાભિરુચિ છે. તેમ જ સંવેગી સાધુઓની જેમ પેતે ક્રિયા આચારવિચાર પાળવાના અભિલાષી છે, પાળે છે. તેમના આગ્રહથી ધનારી આવ્યા. તેમનો જ્ઞાનભંડાર વજેરે બહુ જ પ્રેમથી બતાવ્યું. અહીં પશુ સુંદર નાનું શિખરબદ્ધ જિનમંદિર ઉપાશ્રમ વજેરે છે. ત્યાંથી અમે કાછોલી આવ્યા.

કાછોલી

અહીં જિંથી ખુરશીએ સુંદર શિખરબદ્ધ જિનમંદિર છે. મંદિર પ્રાચીન છે. મૂલનાયકજી શ્રી પાર્શ્વનાથજી છે. સાથે જ સુંદર પ્રાચીન પરિકર છે. બંને બાજુ પશુ શ્રી પાર્શ્વનાથજીની પ્રતિમા છે. મૂલનાયકજીની નીચે માદીનાં પ્રાસાદદેવી છે. તેની લાઇનમાં બંને બાજુ યજ્ઞયજ્ઞિણી છે. પછી બંને બાજુ હાથી અને સિંહ વજેરે છે. વચમાં પ્રાસાદ-દેવી, એની નીચે મનોહર ધર્મચક્ર અને એ બાજુ હરજી છે, એની નીચે પરિકરમાં નીચે પ્રમાણેનો લેખ છે, જે બહુ જ મુશ્કેલીથી ઉતરાયો:—

॥ સંવત્ ૧૩૦૩ વર્ષે કચ્છોલિકા શ્રી પાર્શ્વનાથ ગોષ્ઠિક શ્રેષ્ઠિ સીરીપાલ માં સિરીયાદે પું નરદેવ પુત્ર હાં શ્રેં બોડા માં વીરીં પું શ્રેંરા X દ X(૧) મહા દેવ-સિંહ મહં સલ્લા । પું શ્રેં કર્મા માં અણુપમદેં પુત્ર મહં. અજેસિંહેન પુત્રા જિદા મોહણસહિતેન શ્રેં જગસિંહ પું શ્રેં ઘણસિંહ X આ (૨) મ્પાલ શ્રેં X ચટ્ટ પું ધીરા શ્રેં સાહડ પું વિજેસિંહ શ્રેં જ્ઞાણ પું જ્ઞાગસિંહ પ્રમૂતિ ગોષ્ઠિકસહિતેન પિતૃમાતૃશ્રેયસે શ્રી પાર્શ્વનાથ શ્રેં અ X (૩) પરિકરોદ્ધાર કારિતઃ કચ્છોલિપ્રામ (ગોત્ર) ગૂરુણામુપદેશેન X X X આગતું દમાઈ અયું છે.

આ લેખ પ્રમાણે તો સ. ૧૩૦૩માં કાછોલીના પાર્શ્વનાથજીના મંદિરના પરિકરનો ઉદ્ધાર થયો છે—પરિકરનો ઉદ્ધાર કરવામાં આવ્યો છે.

અહીંના ભાઇઓએ કચ્છ કે—મૂલનાયકજી શ્રી પાર્શ્વનાથજીની ભવ્ય, પ્રાચીન પ્રતિમાજી હતાં, પરન્તુ તે ખંડિત થવાથી ભોંયરામાં પધરાવી દીધાં. ત્યારપછી મૂલનાયકજી શ્રી સંભવનાથજી બિરાભમાન કર્યાં. પછી સં. ૧૬૭૮માં મામશર શુદ્ધિ દશમે શ્રી સંભવનાથજીનું ધંધન વજેરે બદલી ધનારીના શ્રીપૂજ્ય મહેંદ્રસુરિજી અને ચોખારાજ શાંતિવિજયજી મહારાજે (આત્માર્થ શ્રી વિજયશાંતિસૂરીશ્વરજીએ) પુનઃ પ્રતિષ્ઠાદિ કરાવ્યાં છે. આ મૂર્તિ પશુ પ્રાચીન અને મનોહર છે.

કાછોલીનાં પ્રાચીનતા અને ઘોરવ

કાછોલી ગામ પ્રાચીન છે. કાછોલીવાલખંડ અને કાછોલી ગોત્ર હતાં એના કેલ્કેપો મલે છે, જેમાંથી એ પ્રમાણે નીચે આપું છું :

૧૦]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૧૩

॥ સંવત્ ૧૪૬૫ કચ્છોલીવાલગચ્છે મં શ્રી સર્વાંગંદસૂરયઃ સપરિવારાઃ શ્રી નૈર્મિ પ્રણમન્તિ ॥

ધાતુની એકતીથી ઉપર નીચે પ્રમાણે લેખ છે:—

સં (૦) ૧૪૯૨ વર્ષે શ્રી શાન્તિનાથવિંબં કચ્છોલીવાલગચ્છે મં શ્રી સર્વાંગંદસૂરિ- ગામુપદેશેન પૂર્ણામાપદ્ધે

આ શિવાય કાછોલીના મંદિર વગેરેનો પરિચય આગળ આપ્યો છે. કાછોલી ગામ પ્રાચીન છે, અને આ પ્રદેશમાં એનું મોરવ પણ સાતું છે. મંદિરની બહાર કાંપી બાજુ માણીબદ્ધ અને અહીંના ભાઈઓનાં ગોત્રદેવીની સ્થાપનાની દેરી છે. જમણી બાજુ નીચે એક પથ્થરમાં પણ મોટો લેખ છે, પરંતુ યુનાઈ કંકાઈ ગયો છે એટલે વંચાયો નહિ. અહીં મતિજની પોષાલ છે, પુસ્તકો પણ છે. અહીંથી અમે મયા કાસહદ ગયા.

આ ગામ આવતાં ત્રણ બાજુ આજુ ગિરિરાજની બબ્બતાનો સુંદર પરિચય થાય છે. લીલોહમ આજુગિરિરાજ જણે વિવિધ શલ્યમાર સજ્જને આપણી પાસે ને પાસે આવતો હોય એવો ભાસ થાય છે. શું એની સુંદરતા! હૃદય ગંભીર! એનું વિશાલ અને ઉદાર દશ્ય પ્રેક્ષકને ત્યાંથી ચક્ષવા ન છે એવું મનોહર દેખાય છે. આજુગિરિરાજને અચકાતાં વાદળાં, ધડીકમાં ક્યાંક દેખાતો સૂર્યનો પ્રકાશ, ક્યાંક છાયાઝંઘારે, વિવિધરંગી તરફ અને છાંયો આજુગિરિ- રાજના અપૂર્વ લાવણ્યને પ્રકાશિત કરે છે. આજુની મનોહરતા—એનું માંભીર્ષ્ય જોવું હોય એમણે આ બાજુ પગપાળા આવવાની જરૂર છે. કાછોલી આજુની તળેટીમાં જ છે. કાસ- હદ જતાં વચ્ચે જ એ રસ્તા આવે છે. એક રસ્તો સીધા આજુરાજને વીંધી ઠેક અચલમદ ઉપર લઇ જાય છે, બીજો રસ્તો દેલવાડા તરફ જાય છે. વર્ણા એક રસ્તો વચ્ચે જાય છે. સાથે ભોમીયાની જરૂર ખરી અને જો ભૂલા પડ્યા તો બસ હોરાનગતિનો પારજ ન મરે. રસ્તામાં અચલગઢના જિનમંદિરનું ઉચ્ચ શિખર દેખાય છે, શાંતિ સદા—ગુફા અને ગુરુશિખર વગેરે દેખાય છે. ઉપરનો રસ્તો જણે મોટો સફેદ સાપ પડ્યો હોય—સાપનો લીસોટો હોય એવો દેખાય છે. કુદરતી મનોહર દશ્યોનો આનંદ લૂટતા, સાથેના બિજની રક્ષાપદ વાતો સાંભળતા, એના આજુગિરિરાજના પર્યટનના અનુભવો સાંભળતા અમે આજુને દૂર ને દૂર ઊંડી જતા કાસહદ આવ્યા.

કાસહદ

કાસહદમાં પ્રાચીન બબ્બ શિખરબદ્ધ મંદિર છે. કાસહદ જૈનોનું પ્રાચીન ધામ છે એમ સાંભળ્યું હતું. ખાસ દર્શન કરવા અને કંઈક ઇતિહાસ શોધવા જ અમે આવ્યા હતા. કાસહદ ચિરોહો રેટનું કાશી-લઘુકાશી મનાય છે. મારવાડમાં જૈનોએ સિદ્ધાચલજી, ગિરનારજી, તેમજ પ્રજુ શ્રી મહાવીરદેવનાં ઉપસર્ગ વિદારસ્થાનકોરૂપ તીર્થ સ્થાપ્યાં છે, તેમ બ્રાહ્મણોએ પણ અહીં મારવાડમાં આજુમાં અને તેની આજુબાજુમાં કાંપકેશ, બદરિકાશ્રમ, પુરી, દાન્ડિકા અને કાશી સ્થાપ્યાં છે. એ પૈકીનું કાસહદ એ બ્રાહ્મણોની કાશીપુરી મનાય છે. ગામ બહાર મોટી નદી છે એને જંબા નદી—ભાગીરથી માની છે, એને તીરે આવેલું શિવાલય વિશ્વનાથ મહાદેવનું મંદિર માને છે. કાશીકરવતનું સ્થાન પણ અહીં સ્થાપ્યું છે. ગુજરાત અને આ પ્રદેશમાં રહેનાર કાશી જેટલે દૂર ન જઈ શકે

અંક ૧] સિદ્ધાહી રાજ્યનાં કેટલાંક પ્રાચીન જિનમંદિરો [૧૧

તે અહીંની યાત્રા કરી, દારીની યાત્રાનું પુણ્ય ઉપાજન કરી શકે છે. અહીં ખાહણોનાં ધર હતાં, સંસ્કૃત અભ્યાસ પણ ચાલતો.

જેનો માટે પણ કાસહદ મહત્વનું સ્થાન હતું—છે. આશુ ઉપર મહામંત્રીશ્વર વિમલનાં ભવ્ય મંદિરો બન્યાં તેમ આશુની નીચે પણ ભવ્ય જિનમંદિરો બન્યાં છે. આશુજિરિરાજનાં વિમલ મંત્રીશ્વરનાં મંદિરો એની વિશ્વવિશ્રુત ખ્યાતીને લીધે વિદેશીઓના આક્રમણનાં ભોગ બન્યાં અને જીર્ણોદ્ધાર પણ થયા છે, જેને લીધે તે સમયના પ્રાચીન લેખો નથી મળતા, જ્યારે કાસહદમાંથી અમને એક પ્રાચીન લેખ વિ. સં. ૧૦૯૧નો મળ્યો જે અહીં આગળ ઉપર આપું છું.

કાસહદનું મંદિર દૂરથી દેખાતું હતું. આવન જિનાચલનું (કદાચ ચોવીસ દેરીનું પણ સંભવે છે) ભવ્ય મંદિર અત્યારે ચારે તરફથી ખાલી પડ્યું છે. માત્ર મૂલ ગભારામાં મૂલનાયકજી ભજવાન ચિરાજમાન છે. મૂલનાયકજીની મૂર્તિ ભવ્ય મનોહર છે. એના પરિકરમાં નીચે પ્રમાણે લેખ છે:—

॥ ૬ ॥ સંવત્ ૧૨૩૪ વર્ષે વૈશાખ શુદ્ધિ ૧૩ સોમે પ્રાગવાટ વંશે (શીય) (૧) ઘણદેવભાર્યા જ્યાસ્વા તત્પુ૦-શ્રે૦ પ્ર X X (તાપ) ભાર્યા શાન્તિ તત્પુત્ર પ્ર૦ આષાઢ પુત્રિકા પુનમતી પુત્રેજ પિતા શ્રેયોર્થ ૦ ૦ ૦ વિવં કારિતં પ્રતિષ્ઠિતં સૂરિભિઃ સંગલમહ । શ્રીઃ ॥

મંદિરમાં ડાબી બાજુ પાડુકા છે તેનો લેખ નીચે પ્રમાણે છે:—

॥ સં. ૧૫૯૯ વર્ષે નાળાવાલ (૧) વા૦ શ્રીમદ્ હેમરાજ શિષ્ય વિનયંધર કારાપિતા

બહારની દેરીઓ ઉપરના ભારવટમાં લેખો છે, પરંતુ કેટલાક તેા ઘસાઈ ગયા છે, કેટલાકની ઉપર ચૂનાનાં પડ બાઝી ગયાં છે; તથા લેખોના સંવતો વાંચ્યાં:—

સં. ૧૨૯૯ (૧) કાસદ્રહગચ્છે

સં. ૧૨૯૧ .... ગચ્છે

સં. ૧૨૯૧ કાસદ્રહગચ્છે

તેરમી અને ચૌદમી સડીના લેખો છે.

મૂલ મંદિરની ડાબી બાજુની પહેલી જ દેરી ઉપર એક પ્રાચીન લીપીનો શ્લોકમદ્ પ્રાચીન લેખ છે. સાધનો અને સમયના અભાવે લેખ પૂરેપૂરો શુદ્ધ નથી લેવાયો, છતાં સંવત વજેરે તેા શુદ્ધ અને સાદ્ વંચાયા હોવાથી લેખનું મહત્ત્વ ખૂબ છે.

“શ્રી મિજ(હ) માલ નિર્યાતઃ પ્રાગવાટઃ વણિજાંવરઃ શ્રીપતિરિવલક્ષ્મીયાં + + રાજપૂજિતઃ ॥ આકરો ગુણસ્નાનાં બન્ધુઃ પદ્મદિવાકરઃ । ન (લઃ) અથવા (જ) + કસ્ત-સ્ય પુત્રઃ + + + રામૌ તત્તો પર ॥ (શ્રી સુતઃ) + + + ગુણાદયેન વામદેવ + + દમયમ્ ॥ દૃષ્ટા ચક્રે ગૃહં જૈનં વિશ્વમનોહરમ્ ॥ સંવત્ ૧૦૯૧

ભિન્નભાલથી નીકળેલા ઉત્તમ વલ્લુક પોરવાડ જેને વિશ્વમાં મનોહર જોવું જેન મંદિર ૧૦૯૧માં બનાવ્યું.

કું ધારુ છું આ લેખ ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ ખૂબ મહત્વના છે.

૧૨]

શ્રી જૈન ચત્ર પ્રકાશ

[વર્ષ ૧૩

રાયબહાદુર ગોરીશંકર હોરાચંદ ઓઝાએ પોતાના સિરોહી રાજ્યકા ઇતિહાસમાં સિરોહી રાજ્યના લેખો આપ્યા છે ખરા, પરંતુ એમના જેવા પુરાતત્ત્વવિદે જૈન સંદિરોના આવા પ્રાચીન લેખો તરફ તદ્દન ઉપેક્ષા જ કરી છે આ હેતુિત નથી. એમના જેવા ભારતીય પુરાતત્ત્વવિદની આ ઉપેક્ષા દરેક સજ્જન ઇતિહાસ-પુરાતત્ત્વવિદને જરૂર ખટકે તેવી છે. આવા પ્રાચીન લેખો ન લેવામાં કદાચ ઓઝાજીને કંઈ જ ખામી ન હોખાઈ હોય, કિન્તુ ભારતીય પુરાતત્ત્વ ઇતિહાસમાં તેો આ મહાન ખામી જ રહી ગઈ છે.

આ કાસહદને કાસહદ તરીકે વર્ણવ્યાના ઉલ્લેખો મલે છે, તેમ જ ગામ ઉપર ગચ્છ નીકળ્યાના પ્રાચીન લેખો પણ આપું છું, જેથી સુઝ પાઠકો આ નગરના માહાત્મ્યને સારી રીતે પીછાની ચકશે.

સંવત્ ૧૩૦૦ વર્ષે વૈશાખ વદી ૧ શુક્રે શ્રી કાસહદગચ્છે

નીચેના આર લેખો સં. ૧૨૪૫ના છે. લેખો સરખા છે એટલે બધા લેખો નથી આપ્યા.

શ્રી ઋષભનાથસ્ય ॥ સંવત્ ૧૨૪૫ વર્ષે વૈશાખ વદિ ૫ ગુરૌ. કાસહદગચ્છે શ્રી સિંહસૂરિમિઃ પ્રતિષ્ઠિતં મંગલં

શ્રી શાન્તિનાથસ્ય ॥ સંવત્ ૧૨૪૫ વર્ષે વૈશાખવદિ ૫ ગુરૌ મહામાત્ય પૃથ્વીપાલા-ત્મજ મહામાત્ય શ્રી ધનપાલેન વૃ. માતૃ ઠ૦ જગદેવશ્રેયસે શ્રી શાન્તિ (નાથ) પ્રતિમા કારિતા કાસહદગચ્છે શ્રી સિંહસૂરિમિઃ પ્રતિષ્ઠિતા.

એક સંભવનાથજીની મૂર્તિ છે. એક એથી લેખ છે. સંવત વગેરે બધું એક છે. સીના કલ્યાણ માટે છે એવું વધારાનું છે તેમજ

“ કાસહદીય શ્રી સિંહસૂરિમિઃ ”

સં. ૧૨૪૫ વર્ષે કાસહદીયગચ્છે ઉદ્યોતનાચાર્ય સંતાને શ્રી પાર્શ્વનાથ મૂર્તિઃ

પ્રતિષ્ઠાપક છે શ્રી ઉદ્યોતનાચાર્ય શ્રી—શ્રી સિંહસૂરિમિઃ

નીચેના લેખ એથી પ્રાચીન છે:—

૮૦ ॥ સંવત્ ૧૨૨૨ ફાલ્ગુન સુદિ ૧૩ રવૌ કાસહદગચ્છે શ્રીમદુદ્યોતનાચાર્ય-સંતાને અર્વુદ વાસ્તવ્ય શ્રે. વરુણાગ તદ્ભાયાં દૂલી (તત્પૂત્રૌ) તાત્ પુત્રૌ શ્રે. છાહરવાહરૌ પ્રથમ [સ્ય] માર્યા જાસુ તત્પુત્રા દેવચંદ્ર, વીરચંદ્ર પાસચંદ્ર પ્રમૃતિ સમસ્ત કુટુંબ સમુદાયેન શ્રી પાર્શ્વનાથચિન્નં આત્મશ્રેયોડયં કારિતમિતિ ॥ મંગલં મહાશ્રીઃ ॥ ચંદ્રાર્ક યાવન્નદતિ ચિરં જયતુ । છ

સં. ૧૩૯૩ કાસ હદગચ્છે એક તીર્થો—

(આજી લેખસંગ્રહ ભાગ બીજો—પ્રાચીન જૈન લેખસંગ્રહ ભાગ બીજો, બન્ને પુસ્તકોમાંથી લેખો લીધા છે.)

અંક ૧]

સિદ્ધાહી સભ્યનાં કેટલાંક પ્રાચીન જિનમંદિરો

[૧૩

કાસહક મન્થની ઉત્પત્તિ માટે નીચેની પંક્તિઓ વાંચવા યોગ્ય છે—

ઉચ્ચનાગરી—વિજ્જાહરા ય વહરા ય મઙ્ગિમિહ્લા ય ઇયાસિણ (પ) સાહાણં કો જાણહ
સવ્વનામાણિ ॥ ૩૩ ॥ વિજ્જાહર સાહાણ ગુચ્છાગુચ્છ સુમણ મણહરણા જાલ્હિહરકા-
સહરયા મુણિમહુઅરપરિ (ગયા) દુન્નિ ॥ ૩૪ ॥

—પદ્મવલ્લભરિત્ર દેવસરિણ કૃત (પ્રાચીન પ્રશસ્તિ સંગ્રહ)

વિલાધર શાખામાંથી જે મન્થો નિકળ્યા છે તેમાં જાલ્હિહર—મન્થ અને કાસહર—કાસ-
દ્રહમન્થ પણ છે. આ પ્રમાણુ પ્રમાણુ કાસહક (દ્રહ) મન્થ પ્રાચીન છે.

કાસહકમાં ૧૩૩૦નાં લખાયેલ શાંતિનાભ્યરિત્રનાં પ્રશસ્તિ છે, જે ૨૮ શ્લોકની છે, ઐતિહાસિક માહિતીથી ભરેલી છે. હું તો માત્ર અહીં આપી શકાય એટલી થોડી માહિતી પૂરતો એના શ્લોક નીચે આપું છું—

“કાશહદે વરનગરે ધનદાકેનાદિનાથજિનમુવને ।

મૂલપ્રતિમાડમિનવાડસ્થાપ્યત શુઘ્વેન વિત્તેન ”

આ ઉપરના એમ લાગે છે કે અહીં શ્રી ઋષભદેવજીનું પણ સુંદર મંદિર હશે, જેમાં ધનદાક પોરવાડે ન્યાયસંપત્તિ દ્રવ્યથી નવી મૂલ પ્રતિમાની સ્થાપના કર્યાનું સૂચવ્યું છે. અત્યાર તો એક જ શ્રી પાર્શ્વનાભજીનું મંદિર છે.

ઉપરનો સૌથી પ્રાચીન લેખ કે જે ૧૦૯૧નો છે તેની લીપી પડિમાત્રા કરતાં પણ પ્રાચીન અને વાંચનામાં જટિલ છે. લીપી પ્રાચીન ખંખાલી લીપીને મલતી છે. બહુ જ મુશ્કેલીથી પૂ. પા. મુનિમહારાજ શ્રી દર્શનવિજયજી અને પૂ. પા. મુનિમહારાજ શ્રી જ્ઞાનવિજયજીએ લેખ વાંચ્યો હતો.

મેં આપેલા ઉપરના પ્રાચીન લેખ પડિમાત્રામાં છે. કાસહકના મંદિરનો દેરીઓ ઉપરના બધા લેખો પ્રકાશમાં આવે તો જ્ઞેન ધર્મના પ્રાચીન મૌરવના સુવર્ણ પૃષ્ઠ ઉપર સુંદર પ્રકાશ પડે તેમ છે. અહીં શ્રાવકનું એક ધર સામાન્ય છે એટલે અમે એ કલાકથી વધુ રોકાઈ શકીએ તેમ ન હતા. એમાં વળી સાધનોની ખામી અને ઉતાવળને લીધે બધા લેખો લઘુ શકયા નહિ. હાં, લેખ જોયા જરૂર, નીરીક્ષણ કર્યું. થોડામાં કંટું લખાવી ચુનો ઉખડાવી લેખો જોયા. ઠેઠ અગિયારમી સદીથી ચૌદમી સદી સુધીના લેખો છે.

મંદિરજીમાં અવ્યવસ્થાનો પાર નથી. પ્રભુજીને ચક્ષુવું પણ પૂરું ઠેકાણું નથી. એક વાંકુ છે. એકમાં પાણી નથી. પૂજા વગેરે પણ મુશ્કેલીથી થતો હશે. કેશવ વગેરે પણ નથી. ધૂપદીપનું પણ પૂરું ઠેકાણું ન જણાયું. મંદિરમાં પણ જવળાં ખાજ્યાં છે, ધૂળ પડી છે, કબૂતરની હમાર પણ જામી પડી છે. વ્યવસ્થા સુધારવા પ્રયત્ન કરવાની જરૂર છે. અમે ત્યાંથી પહાડને રસ્તે વજર ભોમીએ ખૂલા પડ્યા અને મારવડના ઠાંટા કાંકરા અને જોખરનો આકરો સ્વાદ ચાખતા ચાખતા બપોરે એ વાગે કીરાવલી પહોંચ્યા. બધા ખૂબ સાડી મયા હતા. સાથે જ સાધુજીવનના પરિપક્વો પણ અમારા સથીદાર તરફે જમા જ હતા. અહીં સુંદર શાન્તિદાયક પ્રાચીન જિનમંદિર છે. જોયો પુરથી ઉપર વિશાલ કમ્પાઉન્ડમાં મંદિર છે. વચ્ચે મોટો ચોક છે. ચારે બાજુ આયુની પહાડીઓ—ટેકરીઓ દેખાય છે. શ્રાવકનાં પાંચ ધર છે. ઉપાશ્રય નથી. એટલે અમે તો ગૌચરી કરી વિહાર

કરી સાંઝે પાંચ વાગે ખરેડી પહોંચ્યા. પંદર માઈલનો વિહાર થયો. આ કીર્તવલી એ 'કારઉલી' છે. પંદરમી સહીમાં અહીં સાતિનાચણતું મંદિર હતું, એ જ પ્રમાણે અઘાવધિ પણ છે. શ્રાવકોનાં ઘર ઘટયાં છે. વ્યવસ્થા સામાન્ય છે.

કીરાવલીથી ખરેડી જતાં વચમાં આબું તારટોલી (તારતોલી, તારટેલાં ગામ). રસ્તામાં અમને વિચાર આવ્યો હતો કે આણુની તજાટીમાં, 'ટેલીગ્રામ' કે જ્યાં ઉલ્લીતન-સુરિણ્યે વિશાલ વટવૃક્ષ નીચે આઠ (૮૪) સાક્ષુમકાતમાઓને આચાર્ય પદ—સુદેવદ આપ્યું હતું અને વડગચ્છની સ્થાપના ચર્ચહતી તે વડગચ્છની સ્થાપનાથી પૂનિત થયેલું ગામ આટલામાં હોવું જોઈ એ; ત્યાં ખરેડી આવતાં પુલ ઉપર તારટોલી ગ્રામ નામ સાંભળ્યું. ચારે બાજુ ઝાડી છે. વડનાં વૃક્ષો પણ છે. અહીં અત્યારે તો શ્રાવકનાં ઘર કે મંદિર નથી, પણ અહીં મંદિર હતું એનો ઉલ્લેખ મને છે. જુઓ—

“ સાંતપુર આબયાડં તડતોલિ, સાંગવાડં, બારયે કાછોલાં ”—(શીલાવિજયણ)
કવિ મેધ કહે છે—“ આહિલી તડીતોલાં પ્રાસાદ એ ખિહુ થાનાક દેવયુગાદિ”
આ તડીતોલી એ જ તારટોલી છે. અને મારી કલ્પના મુજબ અને અહીં 'ટેલીગ્રામ' ની સભાવના લાગે છે. બાકા તો પુરાતત્ત્વવેદોની શોધમાં આવે તે ખરું. અહીં અત્યારે તો થોડાં રજારી પંદેલ-રગેરેનાં ઘર છે, થોડાં ઝૂપડાં છે, ગામ બહાર મોટી નદી છે અને ઝાડી ખૂબ છે. રથાનની શોધ કરવા જેની જરૂર છે.

કહેલી, કાસહદ અને કીરાવલીમાં પ્રાચીન મંદિરો હતાં, જેનો ઉલ્લેખ તીર્થમાલામાં આવી રીતે આપેલ છે—

“ નીતોડી પાંત્રીસ દીડી કાયોલો ચ્ચારિ મીઠી હો ”

—(આગમ ગચ્છપતિ શ્રીમદ્ધિમાવિરચિત તીર્થમાલા)

'કાસીદે છિ વીર યુગાદિ' ઘાણી વીર નમું પ્રાસાદ—(શીલાવિજય તીર્થમાલા)

x x x x કાસિદિ દેવ વર્ષાણું હો.

પ્રતિમા દસ મોહનગારી

—(મહિમાવિરચિત તીર્થમાલા)

“ કાસહદે અરબદ તલહટી આદિ નેમિ પૂજ્યઉં પામ લટી.

—(કવિ મેધવિરચિત તીર્થમાલા)

અત્યારે સિરોહી સ્ટેટમાં આ કાસહદ લઘુકાશી કહેવાય છે. લાં નદી છે તેને અંગાનદી માને છે. તીર ઉપર મહાદેવણતું મંદિર પણ છે. પરંતુ કવિ મેધ કાસહદને ગદલે લઘુ માણુરસી—લઘુકાશી ખીણ વણુવે છે.—વાંચો તેમના જ શબ્દો—

“ ઉંબરણી લઘુ બાણુરસી તેહની વાત કકઉં હિવ કિસો;

ઉંબરણી અરબદ તલહટી પ્રાસાદ કરાવિઉં સંધિ હટો.”

—(કવિમેધ)

‘ આણુવરા ઉંબરણી પૂરી.’

એટલે આણુની ઘરતીમાં—આણુમાણુમાં ઉંબરણી પ્રસિદ્ધ હતું. અહીં એટલું સમ્યકું છું કે આમણુવાડા પાસેનું ઉંબરી ગામ એ આ ઉંબરણી નહિં. ઉંબરણીમાં સુંદર જિનમંદિર તો છે જ.

હવે કીરાવલીનું વર્ણન વચિા—

“ કારઉલી શ્રીશાંતિણુકં ”

—કવિમેધ

આ જ કવિ આમળ ઉપર ભારતનું વર્ણન આપે છે તે જ પ્રમાણે અત્યારે પણ છે.
 “ ભારતના શ્રી દેવ યુગદિ. ભારતના કારોલીથી ૧૧૧૧ માં ઉદ્ભવે છે. કાસ્ટ્રોથી અને કોરાવલીને બદલે ભારતના પણ જઈ શકત, પરંતુ પહેલા ગયા હોવાથી આ વખતે ન ગયા.

ખરેડી—આયુરોહ

આયુ ઉપર જનાર દરેક યાત્રી અહીં જિતરે છે. ગામમાં સુંદર શ્વેતાંબર જૈનધર્મશાળા છે, શ્વેતાંબર જૈનમંદિર છે, શ્રાવકોના ઘર છે. અહીંથી કુંભારીયાજી (અંબાજી) જવાય છે. ઉપર પણ જવાય છે. ઉપર જતાં આવતા માનપુરના મંદિરનો હમણાં જીર્ણોદ્ધાર થયો છે. આવી રીતે સિરોહી રાજ્યના અમારા રસ્તામાં આવેલાં જૈન મંદિરોનો ટૂંક પરિચય અહીં આપ્યો છે. સિરોહી રાજ્યમાં ગામડે ગામડે સુંદર જૈન મંદિરો છે. મૂળ મુદ્દે વિમલમંત્રીચરે આયુ અને કુંભારીયાજીનાં ભવ્ય મંદિરો, કળા અને કારીગરીનાં અપૂર્વ ધામરૂપ મંદિરોના નિર્માણ કરાવ્યા પછી આ પ્રદેશ ખુબ જ ખીલ્યો છે. એવાંયે ચંદ્રવતી ભગિયા પછો ત્યાંના દાનવીર ધર્મવીર જૈનો આ પ્રદેશમાં ફેલાયા અને ન્યાં ન્યાં પોતે નિવસ કર્યો ત્યાં ત્યાં પોતાની ધર્મભાવના જીવતી રાખવા સમ્યક્ત્વની શુદ્ધિના મહાન સાધનરૂપ સુંદર જિનભવનો, પૌષ્કણાઓ ધર્મશાળા અને દાનશાળાઓ વગેરે સ્થાપ્યાં, આજે જેના પ્રાચીન અવશેષોરૂપ પ્રાચીન ભવ્ય મંદિરો છે. જ્ઞાનવિમલસૂરિવરજી પણ અહીંની વાત્રા કરી કથે છે, જે તદ્દન સાચું લાગે છે:—

“સિરોહી દેસે જૈન વિહાર તે કહેતાં નવિ આવે પાર;
 ગામ ગામ ગિરિ વિષમે ઠામ, દેહરાં દોસે અતિ ઉદામ.”

આ પ્રદેશમાં વિચરે સાધુ મહાત્માઓ અને શ્રાવક મહાનુભાવોએ યાત્રાનો લાભ લેવા જેવા છે.

સોક્રેટિસ અને મૂર્તિપૂજા

(મૂળ લેખક—સ્વામી જગદીશ્વરનંદ)

અનુવાદક:— પૂજ્ય મુનિમહારાજ શ્રી જ્ઞાનવિજયજી (ત્રિપુટી)

સોક્રેટિસ તે પ્રાચીન ગ્રીસનો શ્રેષ્ઠ ઋષિ અને યોગિ છે. તેના અસલી ઉપદેશ સાથે હિન્દુ દર્શનને એકદમ નિકટતા છે, તેના મુખ્ય ઉપદેશ અને હિન્દુનો આત્માને ચિન્તિ એક છે. અત્યારે કેટલાએક પંડિત ગ્રીસની પુરાતત્ત્વશોધના આ પ્રમાણે પ્રકાશ પાડે છે કે, પ્રાચીન ગ્રીસ પ્રાચીન ભારતનું રૂપાંતર છે, અથવા transplanted India.

મિ. ૦ કયાનન રેન્કિનેને ઈંગ્લેન્ડની વિખ્યાત દર્શનપત્રિકા “હિપાર્ટ જર્નલ”માં સોક્રેટિસના જન્મસ્થાન પરિદર્શનનું વર્ણન તથા હિંદુદેશના જ્ઞાની સ્વામીએન આજ્ઞાની સાથે થયેલ સંવાદ પ્રગટ કર્યો છે. તેમ જ સોક્રેટિસની મૂર્તિપૂજાની વિચારણા પણ આલેખી છે. પ્રાચીન ગ્રીસ પ્રાચીન ભારતની જેમ અન્ક દેવ-દેવીઓની આરાધના કરતો હતો.

ગ્રીક દાર્શનિક સોક્રેટિસ અને સ્વામીએન આજ્ઞાનો સંવાદ આ પ્રમાણે છે:—

સોક્રેટિસ—મહાશય! યહુદી ઋમાજ યાએ-દેવતાની ઝાંઝ મૂર્તિને સાચી માનતો નથી, એમ નથી, કિન્તુ ડેવિડ જેનાથી તમારા બાહ્યલક્ષનાં અનેક સ્તોત્રો યાને કામ પ્રાપ્ત થયેલ છે તેણે તો યાએનો યહુ મૂર્તિ ઉલ્લેખ કરેલ છે. તો તે મારે શું સમજવું? ડેવિડ કહે

૧૬]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૧૩

છે કે—“યાને એક મેષમાલક છે, વિચારક છે, રાજા છે, તેમજ એક શિલામય પહાડ છે.” તેઓ વિશેષમાં બચ્ચાવે છે કે—“યાને તે પાંખ છે અને તેના હાથમાં એક પાત્ર છે.” શું યાનેની મૂર્તિ આ પ્રમાણે નથી ? મને વિશ્વાસ છે કે—તમે એમ તો નહીં જ કહો કે યાનેનું શરીર કે પાંખ હાંસ કે સારણ પક્ષીની જેવાં છે.

સ્વામી—ક્યારેય નહીં, ક્યારેય નહીં, આ કથન માત્ર રૂપક છે.

સો—ઠીક છે. આ રીતે તે રૂપકકલ્પના છે, અને કલ્પિત રૂપ એનું નામ જ મૂર્તિ છે. તો ઉવિડે “યાને”ની મૂર્તિ બનાવી એ વાત તદ્દન જાત્ય છે.

સ્વામી—ના, એ રીતે ખોટાની કે મૂર્થેથી મૂર્તિ ન હતી. અને એ જ કારણે તે હયાત નથી.

સો—જરૂર, તેની આજ્ઞા હૈયાતી નથી, પણ માનસિક હૈયાતી જરૂર છે. અમારા મનમાં પણ તે જ છે. જે અંદરનું રૂપ આજ્ઞા મૂર્તિની અપેક્ષાએ અધિક આવશ્યક છે એમ હોય તો ઉવિડનું પાપ પૌતલિકની અપેક્ષાએ અધિક ન મનાય ?

સ્વામી—ના, તેમ ન અને. કારણ ? ઉવિડ “યાને” તો અંતરંગ (મનુષ્ય) હતો.

સો—આથી તો શું ? યહુદીઓ સાથે અમારી તથા ખ્રીષ્ટી ઋતિઓની ભિન્નતા નથી, કે યહુદીઓ ઈશ્વરની માનસિક મૂર્તિને માને છે, જ્યારે ઇતર ધર્મીઓ ઈશ્વરની આજ્ઞા તથા માનસિક અને બંને પ્રકારની મૂર્તિને માને છે.

એક મુદ્દત સુધી મૌન રહી વળી સોક્રેટિસ બોલ્યો કે—વળી તમારી બીજી માન્યતા એ છે તે કે—પથ્થર કે લાકડાથી બનાવેલ મૂર્તિની પૂજા કરવી એ માત્ર મૂર્ખતા છે.

સ્વામી—જરૂર, અમારી એ જ માન્યતા છે.

સો—ઠીક. તો અમે એક બેદની રેખા ખેંચીએ છીએ, તે આ પ્રમાણે—જ્ઞાની-વર્ગ અને સાધારણ મનુષ્યવર્ગમાં જે રીતે બેદ, એ જ રીતે દરેકમાં બેદ હોઈ શકે. અમારા એથેન્સ નગરમાં ધ્રુવો મનુષ્યોમાં દર્શનાનું જ્ઞાન નથી, અને તમારા શરેરમાં અમે સાંભળ્યું છે કે સાધારણ મનુષ્યો સ્વર્ગીય નિયમોને સમજી શકતા નથી. શું આ બેદ નથી ? કે એક તરફ જ્ઞાનીઓનો સમુદાય અને બીજી તરફ મુકિબર જ્ઞાનીઓ. આ ખ્યાલ રાખીને વર્તમાન જનતાના વિષયનું વિવેચન કરવું ઘટે. તેઓ પથ્થર અને લાકડાની મૂર્તિઓની પૂજા કરે છે જ્યારે તમે તેને મૂઠતા માનો છો.

સ્વામી—હા, અમે એમ જ માનીએ છીએ.

સો—આ ભોલો આ અજ્ઞતાનું કામ શા કારણે કરે છે ?

સ્વામી—તેઓ કારણ જાણતા નથી.

સો—આમાં અજ્ઞતા પૂજકની કે મનુષ્યની મૂર્તિની, નહીં નથી.

સ્વામી—તે હોઈ શકે.

સો—તેઓને અજ્ઞ બોલવાથી તેઓ અજ્ઞાની જેવું કામ કરશે; અને તે પણ બધાં સુધી તેના હૃદયનું પરિવર્તન ન થાય ત્યાં સુધી.

સ્વામી—જરૂર, એમાં કંઈ શક નથી.

સો—જે એમ છે તો તમે તેમની મૂર્તિને પાછળ રાખીને તેઓ તેની અજ્ઞાનતા દૂર નહીં થાય. હૈલટું તેઓ તેના જેવા અન્ય અજ્ઞ માર્ગમાં કે અધિકતર કાનઈ

અંક ૧]

સોક્રેટિસ અને મૂર્તિપૂજા

[૧૭

માર્ગમાં ઊતરી જશે. અથવા તેઓ મીસરની પ્રજા પેઠે વિલાસા કે મગરની પૂજા કરવા લાગશે. નહીં તે નાસ્તિકની પેઠે કંઈ નહીં કરે; અધુન છોડી દેશે. કિન્તુ અમારું દેહ મન્તવ્ય છે કે એક વિલાસાની પૂજા કરે તેના કરતાં ઈશ્વરમૂર્તિની પૂજા કરવી તે સોગણું સાદું છે. તેમ જ કંઈ ન કરે તે કરતાં વિલાસાની પૂજા પણ છેવટે સારી.

સ્વામી—અમને પણ લાગે છે કે પૂજા નહીં કરવાથી તેઓની વિશેષ ખરાબ દશા થશે.

સો—મહાશય ! યદિ એમ છે તો તમે અને ખીજા જ્ઞાની પુરુષો હમણાં બધાં સુધી તેઓને ઉંચા દર્શનતત્ત્વનું શિક્ષણ આપો છો અને તેઓ સમગ્ર શક્તિ નથી લાં સુધી અમારે તેમનો મૂર્તિપૂજનો વિશ્વાસ ઉઠાવવો ન જોઈએ. તેઓ બ્યારે વિશેષ જ્ઞાની થશે ત્યારે તેઓ તમારાથી એ બુદ્ધ સમગ્ર શકશે. અને બધાંસુધી તેમના હૃદયનો પકટો ન થાય ત્યાં સુધી તેમનાં બાહ્ય અનુભવો તોડી નાખવામાં શું આપણને પાપ ન લાગે ? સાધારણ મનુષ્યોની વાત જતી કરીને જ્ઞાનીઓ તરફ ધ્યાન આપીએ. જ્યો જ્ઞાની છે તેઓ કોઈ જાતનું અજ્ઞાન કામ નહીં કરે અર્થાત તેઓ મૂર્તિપૂજા નહીં કરે. કમ કે તે માત્ર અજ્ઞાન છે.

સ્વામી—કિન્તુ તેઓ પણ કરે છે. અમારા જોડાલેમમાં નહીં, તમારા એથેન્સ નગરમાં અથવા ગ્રાસબર્ગ અને ટાબાર શહેરમાં.

સો—જરૂર, અમારા એથેન્સમાં ખણી મૂર્તિઓ છે, તે સાચી વાત છે. પરન્તુ કોઈ જ્ઞાની મૂર્તિપૂજા કરતો નથી.

સ્વામી—એમ હોય તો એથેન્સના દરેક જ્ઞાનીઓ નાસ્તિક છે.

સો—કોઈ રીતે નહીં.

સ્વામી—ત્યારે તમે શું કહેવા ધારો છો તે હું સમગ્ર શક્યો નહીં.

સો—એ તદ્દન સત્ય છે કે એથેન્સ નગરના જ્ઞાનીઓ દેવદેવીઓની મૂર્તિની સામે ફૂલમાળા અને શ્રદ્ધાર્ધ આપે છે, તેમ જ દેવદેવીઓની શોભાયાત્રા તથા ઉત્સવો કરે છે, છતાં તેઓ પણ પથ્થરપૂજા કરતા નથી. પથ્થરની પૂજા પાંચળ જે ભાવનું પ્રતીક છે—તે જ ઈશ્વરનાં ભાવની પૂજા કરે છે. મતલબ ! તેઓ આરસ કે પથ્થરને પૂજતા નથી, કેમકે તેઓ આરસ સમજે છે કે પથ્થર—પુસ્તક કંઈ નથી, ઉક્ત પથ્થર કે લાકડાની પ્રતિમા જે ભાવનું પ્રતીક છે તે જ અસહી ભાવની તેઓ ઉપાસના કરે છે.

સ્વામી—તમે વળી એક પ્રભેદ ઊભો કર્યો. હું દેખી રહ્યો છું કે તમે ખૂબ પાંડિત્યના પક્ષકાર છો. એક મૂર્તિ પહેલાં જેમ આપણે જ્ઞાનીવર્ગ અને સાધારણ જનતાનો ભેદ જોતા હતા તેમ અત્યારે ભાવ અને પ્રતીકની સિદ્ધતા પણ અનુભવાય છે.

સો—દેખો, આવી વિચારણાથી અમારી વિચારશક્તિ સૂક્ષ્મ મટી સૂક્ષ્મતર બનતી જાય છે. તે વાત જવા લી. જ્ઞાની પુરુષો મૂર્તિમાં રહેલ પથ્થરની પૂજા કરતા નથી. તે મૂર્તિ જે ભાવની લીલાક છે તે ભાવની અથવા સત્યસ્વરૂપ ઈશ્વરની પૂજા કરે છે.

સ્વામી—સોક્રેટિસ ! તમે તમારા દેશની વાત કહો છો. હું તે દેશ સમ્યન્ધે કંઈ જાણતો નથી, એટલે તમે જે કહો છો તે સ્વીકારી લઉં છું.

સો—તમારો એ અજ્ઞાત માટે અમારો એક જ ઉત્તર છે કે “આ સૂર્યને જુઓ.” અજ્ઞાનીની પાસે આ સૂર્ય શિવાય બીજું કંઈ નથી, બ્યારે જ્ઞાનીની પાસે તેનું નિર્મૂળ કારણ આ સૂર્યનાં જે ભાવની પ્રતિમૂર્તિ કે વિકાસ છે તે જ છે. જ્ઞાની પુરુષો તેની પૂજા કરે છે. સૂર્ય તેની પાસે એક પ્રકારની પ્રતિમા છે.

એક ઝાલાવંશીય નૃપતિશાખા અને જૈનધર્મ

લેખક—શ્રીચુત વૈદ્ય ચીમનલાલ લલ્લુભાઈ ઝવેરી.

બુદ્ધ ઉપર રાજ્યકર્તા અનેક નૃપતિઓ થઈ ગયા; પરંતુ તેઓના ગુણોની કાર્તિ-માથાએ અભાવધિ ગવાય છે. ભારતીય નૃપતિઓમાં સર્વધર્મસમભાવનો ગુણ કેટલીય વાર જોવામાં આવે છે, પણ ભલે તેઓ પોતાને ઇષ્ટ લાગે તે ધર્મની ઉપાસના કરતા હોય. એ ગુણ તો ભારતવાસી ઇસ્લામધર્મોપાસક ખાદશાહોમાં પણ ઘણી વખત જોવામાં આવે છે. પ્રાચીન ઇતિહાસ ગ્રંથો આઝાપત્રો, દાનપત્રો, શિલાલેખો અને ફરમાનપત્રો આ વાતની શાખ પૂરે છે.

ભારતમાં પર્યાવસિત થયેલો અથવા અસ્તિત્વ ભોગવતો એવો કોઈ રાજવંશ નહીં હોય કે જેને પ્રાચીન કાલમાં અથવા વર્તમાનમાં એક યા બીજી રીતે જૈનધર્મ-શુરુઓ અથવા જૈનધર્મનુયાયિઓ સાથે સંપર્ક થયો ન હોય. આ બાબતને પુરવાર કરનારાં અનેક ઉદાહરણો ઇતિહાસને પાને ચહેમાં નજરે પડે છે, જેવાં કે સિસોદિયા રાજ્યો, મુઘલ ખાદશાહ અહમદ બહાંગીર વગેરે વગેરે. આ રાજ્યો માત્ર જૈનોના સંપર્કમાં આબ્યા છે એટલા માનથી પણ આ વાત અટકતી નથી, પણ કેટલાક રાજવંશોની તો ઊખડી જતી જડ જૈનોએ કાયમ રાખી છે, તો કેટલાક નૃપતિઓ જૈન ધર્મોપાસીનાં ભોધ અને સલાહથી પોતાની ઐહિક અને પારલૌકિક કામત ભાવનાઓ પામ્યાનાં ઉદાહરણો ઇતિહાસને પાને ચહેલા જોવામાં આવે છે, જેવા કે—માવડા વનરાજ અને પરમાર પ્રહલાદનદેવ વગેરે.

ગુજરાત, કાઠિયાવાડ, કચ્છ, મારવાડ, મેવાડ, વગેરે દેશોનું આધિપત્ય ભોગવતા કિર્નાકિર્ના રાજવંશોમાં એક ઝાલાવંશ છે. આ વંશે આઘાવધિ ભૂતલ ઉપર પોતાની સત્તા કાયમ રાખેલી છે. આ વંશની કીર્તિકથા કવિરાજ નથુરામ સુંદરજીએ પોતે રચેલા “ઝાલાવંશવારિધિ” માં વિસ્તૃત રીતે વર્ણવી છે. આ ગ્રંથ, તેમાં વર્ણવેલા વિષયોથી એમ કહેવાને તો હરકત જ નથી કે, એ એક કીર્તિકથાવાળો ગ્રંથ હોવા છતાં કવિએ નૃપોપયોગી ઘણા ખરા વિષયોને તેમાં સમાવેશ કરેલો છે. પરંતુ સાદાંત ગ્રંથ જોતાં એમ જણાય છે કે આ ગ્રંથને જૈન ઇતિહાસ ગ્રંથો, શિલાલેખો દંતકથાઓ વગેરેથી વચિત રાખેલો છે. પણ જો એ ખાખત કવિવરથી અપરિચિત હોય તો દરગુજર કરવા યોગ્ય જણાય, પરંતુ ઇરાદા પૂર્વક તેમ બંધુ હોય તો તે પરમ શોચનીય જણાય.

ઝાલા એ મખવાન વંશીય ક્ષત્રિયોની પ્રસિદ્ધ મટક છે. ઝાલા અવટંક ચૌલુક્ય રાજ્ય સિદ્ધરાજના સમયથી થઈ હોય એમ હિપ્યુકત ગ્રંથમાં જણાવેલું છે. પરંતુ પ્રમુખચિન્તા-મણિકાર મેરુતુંચરિત્રજીએ પોતાના ગ્રંથમાં મંગૂળની વિગત આવતાં ઝાલાવિશેષણ વાપર્યું છે. મખ શબ્દનો અર્થ મજા થાય છે. કેટલાક તેને મકવાણા પણ કહે છે. તેનું સંસ્કૃત રૂપ કરતાં વિદ્વાનો તેને મકર વાહન પણ કહે છે. પણ આરોગીની બાષામાં કહેવાતો મખવાન શબ્દ જ તેમને માટે અસલ રૂપ દેખાડનારો છે, એમ અમારું માનવું છે. મખ એ અપભ્રંશ શબ્દ છે. એનો અસલ શબ્દ મહિષ હોવો જોઈએ; ચાહે તો તેઓ પ્રાચીન કાળમાં પોતાની ધ્વજમાં પાડાનું ચિત્ર રાખતા હોય અથવા પાદાઓ ઉપર સવારી કરવી તેમને પસંદ હોય—એ એમાંથી મને તે કારણસર તેઓ મહિષવાન અથવા મહિષવાહન વિશેષણથી ઝાળખાતા હોય એમ અનુમાન થાય છે. અથવા મખનવાનનું મખવાન થયેલું માનીએ તો એનું

અંક ૧] એક જાલાવંશીય નૃપતિશાખા અને જૈનધર્મ [૧૬

અનુમાન ઉદ્ભવે છે કે કદાચ તેઓ માખણવાળે—શ્રીકૃષ્ણચંદ્રનો—વંશ યાદવમાંથી પણ જુદી પડેલી શાખા હોય. કાલ યાદવોદ્ભવ વંશ જડેજ કહેવાય છે. યાદવ તરીકે સીધી રીતે ઝોળાખાતા પણ ક્ષાત્રિયો છે. એમનાથી આ વંશ અત્યારે તો સ્વતંત્ર મનાય છે. પરંતુ અમારું અનુમાન છે કે અવટક ફેર થવાથી ધણી એક જ જાતિઓના પણ પ્રાચીન કાળે ભાગલા પડેલા હોવાનું ઇતિહાસોમાં જોવાય છે, તો આ વંશનું તેમ બનેલું કેમ ન હોય ?

આ વંશનું ગુજરાતમાં આગમન મહારાજ કર્ણદેવ સોલંકીના વખતમાં થયું અને તે આવનાર રાજા હરપાલદેવ હતા. 'વારિધિ'માં વર્ણવ્યા પ્રમાણે તો સિંધના કીર્તિગઠની માદી હમીર સુમરા સાથેના યુદ્ધમાં રાજા કેસરદેવનું મરણ અને હાર થવાથી ખોઈ બેસવાથી તેઓ સીધા જ ચૌલુક્યોની છત્રછાયામાં આવ્યા. પણ અમારું એવું અનુમાન છે કે તેઓ અથવા તેમના જાતિયંદુઓ કેટલોક લાંબો વખત કચ્છના કુંજરાણ પ્રદેશમાં વસેલા હોવા જોઈએ, જેથી કચ્છને કુંજરાણ પ્રદેશ આજે પણ માંખપટ કહેવાય છે. આ આગતને સદરહુ ઇતિહાસ જ પ્રમાણભૂત માનવાને આપણને કારણ આપે છે, કે રાજા માનસિંહજી શત્રુઓથી ઘેરાયા ત્યારે તેઓ એ જ પ્રદેશમાં જઈ ભુજથી ચાર માઈ દૂર માનકુવા ગામ વસાવી ગુજરાત સુધી બહારવટું કેલુટ કરતા. ખીજું કચ્છી અથવા સિંધી ભાષામાં માંખ શબ્દનો અર્થ કુંજર થવા હોય તો પણ સંભવિત છે. પરંતુ એ ભાષાનો અમને ખાસ ચોક્કસ પરિચય ન હોવાથી અમે કહી શકતા નથી. પરંતુ ખાતરીથી જો ધારવા મુજબ એ ભાષામાં એ અર્થ મનાતો હોય તો એનો અર્થ કુંજરામાં વજ્જનારાના વંશના એવો અર્થ થાય તો પ્રાચીન કાળે રાઠોડ જાતિમાંથી આ જાત જુદી પડેલી છે એમ માનવાને કારણ મળે. આ આગતને અમે વધારે ન લખાવતાં માત્ર એટલું જ કહીએ છીએ કે આ આગત વિદ્વાનએ લક્ષમાં લઈ તપાસવા જેવી છે.

આ વંશના સિંધ કીર્તિગઠના રાજા કેસરદેવ વિ. સં. ૧૧૪૫માં હમીર સુમરા સાથેના યુદ્ધમાં માર્યા ગયા અને પાટડાંમાં ગાદી સ્થાપી સં. ૧૧૫૬માં; સંક્ષિપ્ત રાજકાળ નિષ્ક્રમ્ય તરંગ ૧૪, પૃ. ૩૬૧. આ બંને નોંધો ઉપરથી સિંધ રાજ્યનો નાશ થવા પછી ત્યાંથી નાસી હરપાલદેવ ચૌલુક્ય મહારાજા કર્ણદેવની સેવા દરમિયાન અગ્યાર વર્ષમાં જ પાટડાંની ગાદી સ્થાપે છે. તરંગ પંદરમાના વર્ણન મુજબ રાજા કર્ણદેવે તેમને ક્ષત્રીય પુત્રોને ધનુર્વેદનું અભ્યાસ કરાવવા માત્ર પગાર બાંધી રાખ્યાની નોંધ પૃ. ૪૫૧માં છે. રાજા કર્ણદેવની રાજ્યકાળ વિ. સં. ૧૧૨૦થી ૧૧૫૦ સુધીનો છે. તરંગ ૧૬માની આદિમાં પૃ. ૪૧૭ માં કર્ણદેવની રાજ્યસભામાં પોતાને બહીષ્ટ દેખાડવા માટે જમીનમાં ભાલો મારવાની વાત તથા ગુપ્ત રીતે રાખેલાં લોહાની પાટ બેઠાની નોંધ છે.

એના વિરુદ્ધ પ્રબંધચિંતામાંથી એ જ વાત એમના પુત્ર જાલા માંગુજીના વિષે નોંધેલી છે, અને ત્યાર પછી પૃ. ૪૨૭માં ઝાંઝમેર તળાવના રાજાની કુંવરી કુલાદેવી, અને કાલુભા બારોટના ચોપડાની નોંધ પ્રમાણે કર્ણદેવની સત્તરમો રાણી સીરોહી રાજ્યની કુંવરીને બાબરાજૂતના વળગાડથી મુક્ત કરવાના બદલામાં ૨૩૦૦ મામને ગામરખેડીઆ બાંધી એક રાતમાં તેવોસો મામ બહીષ્ટ મેળવ્યાની વાત લખી છે. અને તેમાંથી ૫૦૦ મામ કાંચળી પેટે પાછા આપ્યાનું વર્ણવ્યું છે.

હરપાલદેવના ત્રણ પુત્રો સોહાણ, માંગુજી અને શેખરોજીને સોહાણ માદીએ આવતાં

લઘુ અંશુઓને તરંગ રહના પૃ. ૮૦૨માં ચોરાસી ગામ માંગુજીને અને સયાણા-ચોર વડાદરા શેખરાજીને આપ્યા.

ક્ષત્રિયોના વારસકંમે ભાઈબાજ સરખે હિરસે વહેંચવાનો તે વખતે નિયમ હતો. ઉપર આપેલી ઐતિહાસિક નોંધ ઉપરથી મકવાણા હરપાલદેવને તામે માત્ર અઢીસો જ ગામ હોય એમ ચોકપુટું દેખાય છે. અને રાજસભામાં પરાક્રમ દર્શનની વાત પ્રબંધચિન્તા-માર્ણીની પ્રાચીન નોંધ પ્રમાણે તે માંગુજીના સંબંધમાં કણ્ઠદેવની રાજસભામાં નહીં પણ જ્યસિંહદેવના વખતમાં બનેલી છે.

હરપાલદેવ રાજ્યસ્વંસ થયા પછી સોધા જ ગુજરાતમાં આવ્યા હોય તો પણ એમના આગમન પછી તેઓ માત્ર પાંચ જ વર્ષમાં પાડડીની માદી સ્થાપે છે, અને તે જીવન દરમ્યાન રાજ્યસેવાનો કોઈ ખાસ પ્રસંગ બનેલો જોવામાં આવતો નથી એટલે તેની બક્ષિસરૂપે તેવીસો ગામ જેટલી મોટી જગીર તેમને મળવી સંભવિત બહુવિધ નથી. પણ કદાચ જરોટોના ચોપડાની સમા સંબંધી નોંધ સાચી હોય અથવા ક્ષત્રિય પરાક્રમી તરીકે તેમને સત્કારી નોકરીમાં રાખ્યા હોય તો તે સંભવિત બહુવિધ.

ખીજી રીતે જોઈએ તો માંગુજીને આપેલી જગીરમાંથી ૮૪ ગામ મળ્યાં હોય એમ માનવાને પણ આધાર નથી. કારણ કે 'વારિધિ'માં કવચે લખેલી મોટી જગીર જ અસંભવિત છે. પણ તેમના સમયમાં ચાલેલી રાજ્યખટપટોમાં યુદ્ધમાં પરાક્રમ કરી બહુ જ્યસિંહદેવના સમયમાં ચોરાસી ગામની જગીર પાછળથી પ્રાપ્ત થઈ હોય એ બનવા જોગ છે.

ગામ પાટડી મકવાણા હરપાલદેવે વસાવવાનું અને માદી સ્થાપ્યાનું પણ માનવાને આધાર મળતો નથી. સં. ૧૧૮૬ના ચૈત્ર સુ. ૧૩ના રોજ તેમની આશિક્ત ધામાગામે પોતાની પુત્રી સાહત ભૂખ્યંતરિત થયા પછી તેઓ અવસાન પામ્યા કે કેમ તે પણ નક્કી નથી. કવિશ્રી પણ એમના રાજ્યને નાના રાજ્ય તરીકે જ ઓળખાવે છે. ઝાલા સોઢાજી અદ્ય જગીરવાળા અને નિર્ધન હતા એવું નીચેની કવિતાથી જણાય છે:—

બાર વરસી કાલ પડયો ત્યારે, સુયંપુરવાસી સહુ ધર્યારે;
લેઈ ચાલ્યો સોઢો તિવારે, જોડી પાસ પણ ચાલ્યા ત્યારે. ૩
માલવદેશે જઈ સહુ વસિયા, કાલ વિલે નિજ દેશે સહુ ધસિયા;
મારખમાં વડ હંકે વસિયા, કાલ વિલે નિજ દેશે ધસિયા. ૪
સોઢો જલ બરવાને જાવે, જોડીસા ઉપર ધન દાવે;
કાલી સિંહો કરતો ધાવે, રાજ સોઢો વેરે આવે. ૫
સોઢો સિંહાને તિલુ કામે, હણુતો દેખી શુભ પરિણામે;
જોડીસા સેઠ મરણુ પામે, થયો બ્યંતર તે જોડી નામે. ૬
પ્રભુ પાસની સેવા સારે, ઉપજાર સોઢાનો સંભારે;
સહુ લોક તણાં સંક્રંટ ચૂરે, સોઢાને ધેર લખખી પૂરે. ૭

—વીરવિજયજીકૃત જોડીપાર્શ્વનાથસ્તવન, રચ્યું. સં. ૧૮૭૮ ચૈ. સુ. ૧૧, લંખ્યું.

સં. ૧૮૮૦ ચૈત્ર સુ. ૩.

આ ઓગણીસમી સદીની કવિ વીરવિજયજીની નોંધ સોઢાજીની સ્થિતિ કેવી હોવી જોઈએ તેનો ખ્યાલ આપે છે. એમનું મૂલ વતન ઝાઝાવાઢા બહુવાલું છે. તેઓની

અંક ૧] એક ગાલાવંશીય નૃપતિશાખા અને જૈનધર્મ [૨૧

પ્રાથમિક રિયાત સામાન્ય હોય એમ આ કવિતા આપણને ખાલ આપે છે. પાછળથી કવિતામાં જણાવેલા કારણે દેવી સહાયતાથી તેમને ધનની પ્રાપ્તિ થઈ હતી એટલે હર-પાલદેવે પાટડી સ્થાપ્યાનું તો સૌ વસા અસંભવ જણાય છે. અને તેમના વખતમાં તેઓએ પાટડીમાં રાજ્યભાદી સ્થાપ્યાનું પણ જાણવતું નથી. પણ એ કામ સોઢાણએ ધન પ્રાપ્તિ થયા પછી કયું હોય એ વાત જાનવા જોમ છે. ઉપરની પૂરીવિજયજીની સ્પષ્ટ નોંધને હારસૌભાગ્ય મહાકાવ્યના કર્તા, જેઓ સત્તરમી સદીમાં થયા છે તેઓ, તો સોઢાણના પુત્ર દુર્જનશસ્ત્રને પણ ઝીંજીવાકાના વાસી જ હોવાનું જણાવે છે:-

નિઃસ્વાદિવૈશ્વર્યમવાપ્ય જ્ઞાંઙ્ગ-પૂરાર્કતો દુર્જનશલ્યમૂમાન્ ॥ સર્ગ ૧ શ્લો ૪૦
જ્ઞાંઙ્ગપુરે સૂર્યપુરોડનવાત્ ॥૭૭॥ હી. સૌ. કા. સ૦ ૧

ઉપરના પ્રમાણેથી પાટડી ગામ કુચારે અને કોણે વસાવ્યું તેના સંબંધમાં હરપાલદેવને કાળે તો તે નથી જ જતું. પાટડીનો સ્પષ્ટ નામનિર્દેશ જૈન ગ્રંથોમાં હરપાલદેવે સં. ૧૧૪૫માં પાટડી વસાવ્યાની નોંધ પછી જૈન ગ્રંથોનો પ્રચરિતમાં નિતલ્લેખેથી પાટડીમાં પાર્શ્વનાથ એવ્ય અને ઉપાશ્રય બંધાવ્યાની નોંધને ૨૩૬ વર્ષનું અંતર છે, એટલે એ અંતર દરમ્યાન ગમે તે રાજ્યએ ગમે તે વર્ષમાં આ પાટડી વસાવેલું હોવું જોઈએ. પણ હરપાલદેવ, સોઢાણ અને દુર્જનશસ્ત્ર સુધી તો તે નહોતું એ સંદેહ વિનાની વાત છે. અત્યેવ ઝાલા વંશની જનલત કીર્તને રિશ્વર કરી શકે તેવું ઐતિહાસિક અન્વેષણ જરૂરી છે જોમ આ ચર્ચા સ્પષ્ટ દેખાડી આપે છે. અસ્તુ.

રાણા સોઢાણ:-

ઉપર આપણે જે બાબતો ચિચારી તે રાણા હરપાલદેવ વિષે વિચારી, પણ રાણા સોઢાણને જૈનદેવ અને જિનોપાસક ગૃહસ્થવર્ગ ગોડીદાસ સાથે કેવો સંબંધ હોતો તેવું વર્ણન ગોડીપાર્શ્વનાથ સ્તવનમાં આ પ્રમાણે આપ્યું છે:-

રાણા સોઢાણ સૂર્યપુરમાં રહેતા હતા. તે વખત દરમ્યાન એક વખત બાર વર્ષનો દુકાલ પડ્યો ત્યારે સોઢાણ પોતાના કુટુંબના રક્ષણ માટે માલવામાં ગયા. તે વખતે તે ગામમાં વસતા શેઠ ગોડીદાસજી, જેઓ ભગવાન પાર્શ્વનાથજીના પરમભક્ત અને ઉપાસક હતા, તેઓને તેઓ સાથે તેડી ગયા હતા. બ્યાર સુકાળ થયો અને તેઓ સ્વદેશ પાછા ફર્યા ત્યારે પણ શેઠ ગોડીદાસજી તેમની સાથે હતા. માર્ગમાં ભગવાનની પૂજાનો વખત થવાથી વિશ્રામ માટે એક સુંદર વડની છાંયામાં ગોડીદાસ શેઠે વિશ્રામ કર્યો. તે વખતે સોઢાણ પાણી લેવા ગયા, એટલામાં શેઠને લૂંટી લેવા તાકી રહેલા કાળી સિંહાએ શેઠને સખ્ત જખમો કર્યા. શેઠ ગતપ્રાણ થતાં પહેલાં પાણી લેવા ગયેલા સોઢાણએ પાછા આવતાં આ બનાવ જોઈ તેમણે કાલી સિંહાને માર્યો. શેઠ ગોડીદાસે પોતાની અંતિમ અવસ્થાએ મારનારને મરતો જોઈ સોઢાણ ઉપર પ્રેમદષ્ટિ નાખી પરલોક પ્રયાણ કર્યું. રાણા સોઢાણએ તેમના પરિવાર તથા ઇષ્ટદેવ પાર્શ્વનાથની મૂર્તિને ઝીંઝા ગામમાં લાવી પુનઃ સ્થાપ્યા અને તેમની સેવા કરવા લાગ્યા. શેઠ મરીને અંતરદેવ થયા. તેમણે સોઢાણએ ઉઠાવેલો સવાલો પ્રસન્ન થઈ સોઢાણના ઘરમાં પુષ્કળ ધન આપ્યું અને બ્યારે જરૂર પડે ત્યારે ત્યારે સહાય કરી. ઉપરની પ્રાચીન સ્તવનમાં વર્ણવેલી વિગતથી આપણને જણાવતું

मने छे के राष्ठा सोढालुनी शैठ जोडीदःसनी सारी परदासना परिष्ठाये तेभने धनसहाय
 भूषण भगतां तेभनुं पराक्रम सारु दुर्द्धमल सप्त तेभो अेक महाभंडेस्वरनी स्थिति
 सुधीनो इरन्नेगे राज्ज ज्यसिंहदेवना राज्जमां मेजवो सकया. आ रतवनमां 'जोडीपाश्व-
 नाभनी भूर्तिना प्रतिधाता हेभय-द्रायार्थ' क्खुवेला छे. अेटले वि. सं. ११६६मं आचार्य
 पदाइठ थया त्पार पछी अंके आ अनाव छे.

राष्ठा दुर्जनशल्यः—

राष्ठा दुर्जनशल्येण पूषिमां गच्छता आचार्य परमदेवसूरि उक्ते देवेन्द्रसूरिना परमो-
 पासक इता. दुर्जनशल्येण कुष्टरोग लायु पश्ये इतो. ते मटाइवा तेभणे प्रथम
 पोताना छष्टदेव सुयदेवनी उपासना करी इती. परन्तु तेथी तेभनो अे रोग मटी सकयो
 नही, तेथी अे वात तेभणे पोताना माननीय गुरु. परमदेवसूरिने कइो. परमतपोपासक
 आचार्य भभवाने शंभेस्वर पार्श्वनाथनी मंत्रसिद्ध उपासनाथी राष्ठा दुर्जनशल्येणो
 रोग मटाइयो. अने ते न आचार्य भभवान्ता उपाइथी तेणे शंभेस्वर पार्श्वनाथना
 लुण्णुं कथेला देवालयनो इकार करायो.

इतश्च पूर्णिमापक्षोद्योतकारी महामतिः । श्रीमान् परमदेवालयः सूरिभति तपोनिधिः ॥१॥
 प्रबोधं सतयक्षाणां शंखविघ्नविधायिनां । शंखेशपार्श्वभवने यश्चकार कृपापरः ॥६॥
 तस्यैवारार्धनं कृत्वा चरित्रश्रीविभूषितः । राज्ञो दुर्जनशल्यस्य कुष्ठरोगं जहार यः ॥७॥
 भूपो दुर्जनशल्योऽपि यस्यादेशमवाप्य सः । शंखेशपार्श्वदेवस्य समुद्घ्रे च मन्दिरम् ॥८॥

—सर्वानन्दसूरिकृत जगडुचरित्रम्, सर्ग ६

निःस्वादिवैश्वर्यमवाप्य शीघ्र—पूरार्कतो दुर्जनसल्यभूमान् ।

रूपं यतः सारमिवाप देव—सद्येव यच्चैत्यमचिकरच्च ॥ ४० ॥

शीघ्रपुरे सूर्यपुरोऽनवाप्तं त्वत्तोषिगम्याङ्गमनङ्गरूपम् ।

अचीकरदुर्जनशल्यभूपो विमानतुल्यं तव देव चैत्यम् ॥ ७ ॥

—हीरसौभाग्यमहाकाव्य, सर्ग. १०

प्रभूतरोगेण विनष्टदेहः; आराध्य यं दुर्जनशल्यदेवः ॥

चकार देहं मदनस्य तुल्यं वंदे सदा शंखपुरावतंसम् ॥८॥

—शंखेश्वरपार्श्वनाथस्तोत्रम् मुनिचन्द्रसूरिकृतं

शंभेस्वर महातीर्थ, भा० १-२, पृ० १३.

४ राष्ठा-जोडणुदेवण.....सं. १२४१-सं. १२६६=२५

५ राष्ठा-अणु नडेवण.....सं. १२६६-सं. १२६६=३०

६ राष्ठा-देवराजण.....सं. १२६६-सं. १३२१=२५

અંક ૧]

એક ઝાલાવંશીય નૃપતિશાખા અને જૈનધર્મ

[૨૪

- ૭ રાણા-દુદાહ... સં. ૧૩૦૧-સં. ૧૩૩૧=૧૫
 ૮ રાણા-સુરસિંહણ... સં. ૧૩૩૬-સં. ૧૩૬૧=૨૫
 ૯ રાણા-સાંતિમદેવણ... સં. ૧૩૬૧-સં. ૧૩૮૧=૨૦

મહામંડલેશ્વર રાણા સોદાહ અને રાજા દુર્જનશસ્ત્રજીનો સમય અનુક્રમે સં. ૧૧૮૬થી ૧૨૧૬ અને સં. ૧૨૧૬થી ૧૨૪૧ સુધીનો છે. આ બંને રાજાઓનો સમય તે ગૂર્જર યૌલુક્ય નૃપતિ સિદ્ધરાજ વ્યસિંહ, કુમારપાલદેવ પરમાર્હત, અબયપાલદેવ અને બાલમૂલ-રાજ સુધીના સમયનું સામ્યત્વ છે. તેથી સદજ બં અનુમાન થાય છે કે જૈનાચાર્ય હેમ-ચન્દ્રસુરિ અને જૈનધર્મ પ્રત્યે અનન્ય પ્રેમ ધરાવનાર મહારાજ સિદ્ધરાજ વ્યસિંહ અને જીનેશ્વરના પરમોપાસક મહારાજા કુમારપાલ દેવના તેઓ મંડલેશ્વર હોવાથી અને ઉપર દર્શાવવામાં આવેલાં કારણોથી તેઓએ જૈનધર્મ પ્રત્યે અનન્ય પ્રેમ દાખવી જૈન ધર્મ પાલ્યો હોય એ તદ્દન બનવા જોગ છે. જો કે આ કાવ્યક્રમથી નોંધમાં દુર્જનશસ્ત્રજીની જ નોંધ છે, પરંતુ તેમના નામની સાથે એ બીજી વ્યક્તિનો પણ નામનિર્દેશ અને તેણે એ કામ કર્યારે ક્યું તેની મિતિ સાથે આ પ્રમાણે વધુ વિગત પ્રાપ્ત થાય છે:-

દુર્જનશસ્ત્ર નામે જૂપાલ, ધનવત તે અતિસુકુમાર;
 કુષ્ટ દલ્થો તસ પાશ્વ પ્રસાદ, વિમાન સમાન પ્રાસાદ નિપાદ. ૨૪
 પ્રાસાદ ક્રીધો સુભસ લાધો, સિધો સવિ તસ કાજ;
 પ્રત્યક્ષ સુરતર સખા નિર્મમ, જિનવર આપે અવિચલ રાજ. ૫. ૮૬

—લાવણ્યવિજયોપાખ્યાય શિષ્ય નિત્યવિજયજી સં. ૧૭૪૫-

અગ્યારસેં પંચાવન વરસે, દુરિજન સજ્જન સાથે હર્ષે,
 શ્રીકુંડુર સૂર્યપુર નામિ, સજ્જન શેઠ બહો ધન ધામી. ૧૭
 દેવ વિમાન સો મંદિર ક્રીધો, લક્ષ્મીતણો બહુ લાહો બધો. ૧૮ પૃ. ૬૬

—મુનિશ્રી કનકવિજયજી, શંખેશ્વર મહાતીર્થ મુનિશ્રી જ્યંતવિજયજી

અર્થાત વહીયાર દેહમાં આવેલા શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથ મહાતીર્થની ઉપાસનાથી દુર્જન-શસ્ત્રજીનો કુષ્ટરોગ નાશ પામવાથી વિ. સં. ૧૧૫૫માં દુર્જનશસ્ત્રજીએ સજ્જન શેઠની મદદથી ધણા પ્રેમપૂર્વક શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથના દેવાલયનો ઉદ્ધાર કરાવ્યો હતો. અને તેઓ ક્રીકુંડુર તથા સૂર્યપુરના વાસી હતા. આ નોંધ ઉપરથી તે સં. ૧૧૮૬ સુધીનું હરપાલ-દેવનું અસ્તિત્વ ઉડી જાય છે. પરંતુ પ્રબંધચિંતામણિની નોંધ સોદાહ, માંચુજી અને શેખરાજીને સિદ્ધરાજના સમયથી આધા જવા દેતી નથી. જો કે કનકવિજયજીની નોંધ જૂની હોવા છતાં પણ તેનું મદત્તવ પ્રબંધચિંતામણિથી વધારે તો ન જ આંકી શકાય, એમણે સજ્જન શેઠના કાર્ય સાથે દુર્જનશસ્ત્રજીના કાર્યને જૂલથી અથવા અલ્પ માહિતીથી મેળવી દીધું હોય તો કેઈ અજાબ નથી. સજ્જન શેઠનો અસ્તિત્વકાલ તો મહારાજા સિદ્ધરાજ વ્યસિંહના સમયનો જ છે. એટલે સોદાહના વખતમાં લુણા લાગવાના કારણે જીજી યથેલા દેવલને સમરાચ્યું હોય અને પાછળ દુર્જનશસ્ત્રજીને પણ લુણા લામવાથી ઉદ્ધૃત કરવાની જરૂર પડી હોય તો તે બનવા જોગ છે.

વળી આ દુર્જનશત્રુ વિષે શંખેશ્વર મહાતીર્થ નામે પુસ્તકમાં મુનિરાજ શ્રી જયંતવજ્યજી આ પ્રમાણે કહે છે:-

વિધિસારોદ્ધારક ચન્દ્રપ્રભસૂરિના પટધર ધર્મધોષસૂરિના પટધર અભયધોષસૂરિના મૂખ્ય શિષ્ય વિદ્યાકુમારના પ્રતિભોધથી જે નિત્યસ્વદેવીએ આ પ્રતિ લખાવી હતી, તે નીતાદેવીએ પાશ્વપ્રભુનું ચૈત્ય તથા પોષધશાળા કરાવી હતી. અને તે ક્ષત્રીય શિરોમણિ-સુરાકના બાઈ જ્ઞાતિમહેવના પુત્ર વિજયપાલની પ્રીયતમા રાણી હતી. તેમનો પુત્ર રાણો પદ્મસિંહ હતો. અને તેમની ધરવીર પુત્રી રૂપલાદેવી, એ પ્રસ્તુત દુર્જનશત્રુની પ્રેમવતી પત્ની હતી. આ દુર્જનશત્રુને શ્રીદેવીની કુક્ષિથી થએલો ઉદયસિંહ નામે પરાક્રમી પુત્ર હતો. આ ઘટના વિક્રમની તેરમી સદીના ઉત્તરાર્ધની છે. તેમજ હિપ્યુકત વિદ્યાકુમારના દાદાચુડુ શ્રી ધર્મધોષસૂરિજી મહારાજ સિદ્ધરાજ જયસિંહના સમકાલીન અને સન્માનિત હતા, એવો ઉલ્લેખ મળે છે. શંખેશ્વર પાશ્વનાથ પ્રભુના મંદિરનો ઉદ્ધારક આ જ દુર્જન-શત્રુ હોય તેમ જણાય છે. એટલે આ દુર્જનશત્રુ ઝીંજુવાડાનો હોવાનું અને તેનો કમય તેરમી સદીનો ઉત્તરાર્ધ અને ચૌદમી સદીનો પૂર્વાર્ધ હોવાનું માનવું ઉચિત જણાય છે. આના પુરાવા તેઓ તાલિકા અને મંડલપદ્ધતિનાં આ પ્રમાણે આપે છે.

इति प्रतिभासवैज्ञ-त्रैविद्यवृन्दादक-महामण्डलेश्वर-राणकशाल्य-श्रीदुर्जनशाल्यदेवगुरु-भिः प्रणतपादश्रीदेवेन्द्रशिष्यैः श्रीहेमप्रभसूरिभिः विरचिते त्रैलोक्यप्रकाशे ज्ञानदर्पणापरनाम्नि नव्यताजिके दिन-मास-वर्षार्धकाण्डमण्डलपद्धतिः समाप्ता ॥

(પાટણ જૈનમંડાર ડિ. કપો. વૉ. ૨-ગાયકવાડ ઓરીયંટલ સિરીઝ).

ઉપરના અવતરણનો અર્થ શ્રીમાન જયંતવિજયજી હેમપ્રભસૂરિને દુર્જનશત્રુ ચુડુ મનતા એવો કરે છે, પણ નીચેના પ્રમાણથી બંને પુરુષના અસ્તિત્વમાં બાધ આવે છે—

શ્રીદેવેન્દ્રસૂરિશિષ્યશ્રીહેમપ્રભસૂરિવિરચિતમર્ધકાણ્ડ સં. ૧૩૦૫ માઘ સુદિ ૧૩ ગુરો નિષ્પન્નમિદં તાજિકં ॥

—વડોદરા ત્રાચ્યા વિદ્યામંદિર નં. ૧૨૦૮૭, સં. ૧૫૪૫ની હસ્તલિખિત પ્રતિ પા. ૧૮.

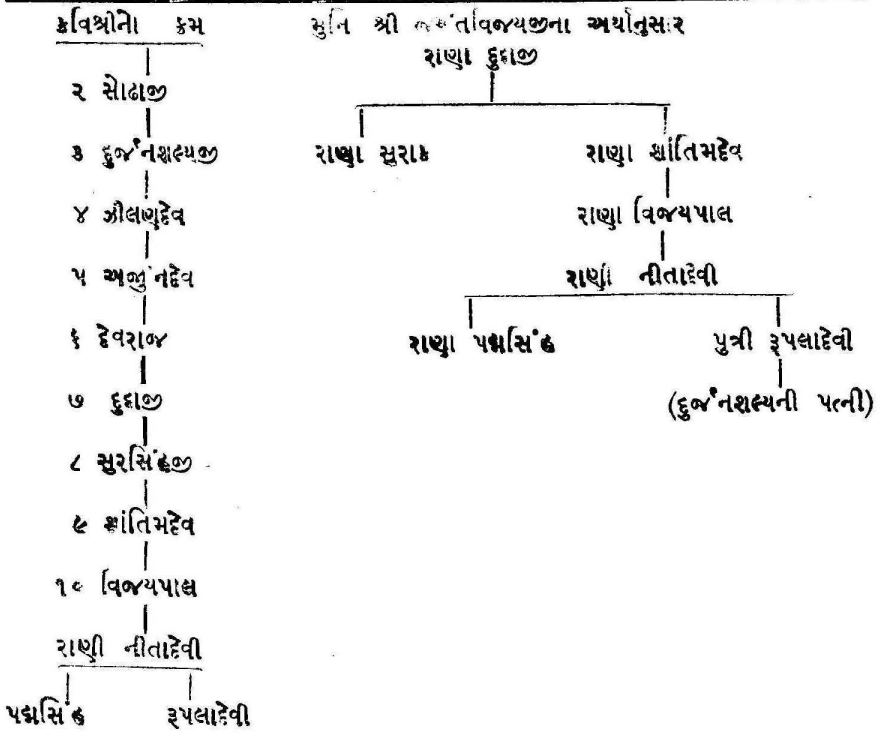
ઉપર આપેલાં બંને અવતરણો વિષે અત્રે પ્રથમ વિચાર કરી લીધા પછી ગુજરાતી અવતરણનો વિચાર કરીશું. કષિત્રીએ આપેલો દુર્જનશત્રુજીનો સમય સંવત ૧૨૧૬થી૪૧ છે. અને તાલિકાની તોંધ સં ૧૩૦૫ની છે. એ બંને વચ્ચે ચોસઠ વર્ષનો અંતર પડે છે. તેથી ત્રૈલોક્યપ્રકાશની પ્રશસ્તિનાં બધાં જ વિશેષણો દેવેન્દ્રસૂરિજીનાં જ માનવાં જોઈએ. એ બાબતમાં જગદુચરિતમાં સર્વાનંદસૂરિજી પણ સમંત છે. વળી આ પ્રશસ્તિએના લખવા મુજબ હેમપ્રભસૂરિને સીધા જ દેવેન્દ્રસૂરિજીના શિષ્ય માનવા પડે છે. પરંતુ સર્વાનંદસૂરિજીએ જગદુચરિતમાં એમણે પટધર તરીકે શ્રીષેણસૂરિજીને સ્થાપ્તાનું જણાવ્યું છે. તેથી આ બંને પુરુષો વચ્ચે આ પુરુષને ઉમેરીએ તો કશો વિરોધ રહેતો નથી, અને સીધા જ તેમના વિદ્વાન લઘુ શિષ્ય માનીએ તો તેમનું આયુષ્ય ઓછામાં ઓછું ચોવીસી વર્ષ માન્યા સિવાય સંગતિ થાય નહિં.

હવે ગૂર્જર પેરામાંની બાબતનો વિચાર કરીએ. તેમાં લખવા મુજબ વંશતાલિકા આ પ્રમાણે થાય.

અંક ૧]

એક આલાવંશીય નૃપતિશાખા અને જૈનધર્મ

[૨૫

આ મુકાબલામાં મુકેલી વંશતાલિકાએ જોવાથી આપણને સ્પષ્ટ સમજાય છે કે દસમા પુરુષની પુત્રીનો સંબંધ પત્ની તરીકે હોય જ નહિ. માટે આમ લખવામાં જ ભૂલ થયેલી છે. અથવા તો તે દુર્જનશસ્ત્રની પત્ની રૂપલાદેવી હોય તો આ દુર્જનશસ્ત્રથી તેમને જુદા માનવા જોઈએ, અથવા તો શાંતિમદેવને જુદા માનવા જોઈએ; તો જ અર્થસંગતિ થાય. પણ સ્ત્રીનો, સ્તવનો, પ્રશસ્તિનો અને પુસ્પકાઓ એ જ દુર્જનશસ્ત્રનો નિર્દેશ કરે છે માટે જે પ્રશસ્તિને આધારે આ લખાયું છે તે પ્રસિદ્ધ થવી જોઈએ અને આ બાબતનું સંશોધન થવું જોઈએ.

સુ. જયંતવિજયજી

[રાણા-દુર્જનશસ્ત્ર]
[રાણી-શ્રીદેવી]

પુ. ઉદયસિંહ

કવિ નાથુરામજી

૧૦ રાણા-વિજયપાલ સં. ૧૩૮૧-૮૨

૧૧ " મધુપાલ ૧૩૮૨-૮૭

૧૨ " પદ્મસિંહ ૧૩૮૭-૯૬

૧૩ " ઉદયસિંહ ૧૩૯૬-૧૪૦૮

૧૪ પૃથુરાજ વેમડજી (૧) ૧૪૦૮-૧૧

કવિ નાથુરામજીના ક્રમમાં ઉદયસિંહજી વિજયપાલજીના પ્રપૌત્ર છે, જ્યારે આ નિર્દેશમાં બતાવેલ દુર્જનશસ્ત્ર ને શ્રીદેવીના સીધા જ પુત્ર ઉદયસિંહજી બતાવ્યા છે. આ પણ એક વિષમ-જાતિ સમસ્યા છે. ને તેનું સમાધાન યાદજી ખેતરવસીના પાડાના જ્ઞાનબંડારની તાડપત્ર ઉપર લખાયેલી પ્રતની ત્રણ પ્રશસ્તિ તપાસ્યા વિના કોઈ પણ પ્રકારે થાય તેવું નથી. સુ. જયંતવિજયજીએ સદરહુ પુસ્તકમાં પ્રશસ્તિ કર્યા સાલમાં રચાય છે તે પણ ટાંક્યું નથી એટલે આ બાબત માટે કશો જ નિર્ણય વિચારાય તેવો નથી. ખરી રીતે ઉદયસિંહજી પદ્મસિંહજીના જ પુત્ર છે. એટલે કોઈક અર્થસંગતિમાં ફેરફાર થએલો હોય એમ જણાય છે.

૨૬]

શ્રી જૈન સભ્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૧૩

ઝાલી રાણી નીતા ડેવી:—

આ ઝાલા કુલની માનવંતી રાણી ખેતરવસીની પાડાના જ્ઞાનભંડારની તાકપત્રીય પ્રશસ્તિમાં વર્ણવ્યા મુજબ રાણા વિજયપાલની રાણી હતી, તેણે પાટડોમાં પાર્થનાથ ભગવાનનું દેવાલય બંધાવ્યું હતું. તેમ જ ઉપાશ્રય કરાવ્યો હતો એ કામ તેમણે પૂન-મિયાગચ્છના આચાર્ય અભયધોષસૂરિના મુખ્ય શિષ્ય વિદ્યાકુમાર મુનિના ઉપદેશથી કર્યું હતું, તેમ જ પાટણ ખેતરવસીના પાડાના જ્ઞાનભંડારની યોગશાસ્ત્ર દિ. પ્ર. વિવરણની પ્રતિ લખાવી હતી, તે તાડપત્ર ઉપર લખેલી હેઈ સદરહુ જ્ઞાનભંડારમાં છે. તેમાંની પ્રશસ્તિમાં જ ઉપરની વાત લખેલી છે.

—શ્રી ખેશ્વર મહાતીથ પૃ. ૪૮—૪૯

પૃથ્વીરાજ (ઝાલા)

- ૧૫ વૈગડણ સં. ૧૪૧૧-૧૪૨૪ ગાદી પાટડો
- ૧૬ રામસિંહણ સં. ૧૪૨૪-૧૪૪૧
- ૧૭ વેરીસાલણ સં. ૧૪૪૧-૧૪૪૮
- ૧૮ રથમલણ સં. ૧૪૪૮-૧૪૬૪
- ૧૯ છત્રસાલણ સં. ૧૪૬૪-૧૪૭૬ ગાદી માંડલ
- ૨૦ જોતસિંહણ સં. ૧૪૭૬-૧૪૯૭ ગાદીકુઆ
- ૨૧ વનવીરણ સં. ૧૪૯૭-૧૫૧૬
- ૨૨ બીમસિંહણ સં. ૧૫૧૬-૧૫૨૫
- ૨૩ વાઘણ સં. ૧૫૨૫-૧૫૪૨
- ૨૪ રાયધરણ સં. ૧૫૪૨-૧૫૫૬ હળવદમાં ગાદી સ્થાપી સં. ૧૫ ૪ માંડાવદી ૧૩ સોમ રાયસર હલવદમાં ૧૫૫૦માં બંધાવ્યું.
- ૨૫ રાજરાણાણ સં. ૧૫૫૬-૧૫૬૯
- ૨૬ માનસિંહણ સં. ૧૫૬૯-૧૬૨૦
- ૨૭ રાયસિંહણ સં. ૧૬૨૦-૧૬૪૦
- ૨૮ ચંદ્રસિંહણ સં. ૧૬૪૦-૧૬૮૪
- ૨૯ પૃથ્વીરાજ ગાદી વાંકાનેર સ્થાપના પૂર્વક સં. ૧૬૬૨-૧૬૭૬
- ૩૦ મુલ્લાનસિંહણ સં. ૧૬૬૨-૧૬૯૯
- ૩૧ જ્ઞાનસિંહ સં. ૧૬૭૯-૧૭૦૯
- ૩૨ રાયસિંહ સં. ૧૭૦૯-૧૭૩૫
- ૩૩ ચંદ્રસિંહણ સં. ૧૭૩૫-૧૭૭૭
- ૩૪ પૃથ્વીરાજણ સં. ૧૭૭૭-૧૭૮૪
- ૩૫ કેસરીસિંહણ સં. ૧૭૮૪-૧૮૦૫
- ૩૬ ભારાણ સં. ૧૮૦૫-૧૮૪૦
- ૩૭ રાયસિંહણ (ગાદીએ આવેલ નથી)
- ૩૮ કેસસિંહણ ખીજ સ. ૧૮૪૦-૧૮૪૩

અંક ૧]

એક ગાલાવંશીય નૃપતિશાખા અને જૈનધર્મ

[૨૭

૩૯ ચંદ્રસિંહજી ઉર્ફે ડોશાજી સં. ૧૮૪૩-૧૮૬૫

૪૦ વખતસિંહજી સં. ૧૮૬૫-૧૯૧૭

૪૧ વનેસિંહજી સં. ૧૯૧૭-૧૯૩૭

૪૨ અમરસિંહજી સં. ૧૯૩૭

ગાલાવંશના નૃપતિઓ હાલ ભિન્ન ભિન્ન રાજ્યકર્તાઓ છે: ખુદ કાઠિયાવાડમાં જ ધ્રાંગધ્રા, લીંબડી, વાંકાનેર, રાણપુર, થાન, લખતર, વઢવાણ, સાયલા તુડા, ચળા; માલવામાં રાયપુર, નરવર, કુનાડી; મારાઠમાં સાદડી, દેલવાડા, ગાલરાપાટણ, રામપર-મેઘપર, અજમેર, ઉર્ફે અંદેપર, વગેરે સ્થળના નાનામોટા રાજ્યો અને ગરાસદારો છે, પણ આ સ્થળે તો અમે માત્ર વાંકાનેર રાજ્યના ક્રમ ઉપર નજર રાખી પ્રસ્તુત વિષયનો પ્રારંભ કરેલો. હવે રાણા હરપાલદેવથી મહારાણા રાજ અમરસિંહજી સુધી અનુક્રમે ૪૨ પુરુષો સં. ૧૧૪૫થી સં. ૨૦૦૨ સુધી થાય છે. તેમાં રાજ્યકર્તાઓએ થોડે ધણે અંશે અથવા સંપૂર્ણ રીતે જૈનધર્મની ઉપાસના પ્રેમ ભક્તિ કે સાકાર અનેક વખત કરેલ હશે. પરંતુ તેની નોંધ આપણી પાસે હાલ નથી જ. ઉપર જણાવેલાં સમગ્ર રાજ્યોમાં અનેવા અનાવેનો સંગ્રહ કરવો એ એક મહાન કાર્ય છે અને તેને માટે સામગ્રીની અનહદ જીલ્લુપ છે. એટલે માત્ર અહીં તો પ્રાચીન સંસ્કૃત ગૂર્જરસાહિત્યમાં મળેલું સાહિત્ય નજર આગળ મૂકી લેખકને સતોષ માન્યા સિવાય કાલે તેવું નથી. એટલે હવે એ વૃત્તાંતોને પોષણ મળે અથવા પુરવાર કરે તેવાં પ્રમાણોત્તું અન્વેષણ કરવાનું વધારાને હાથ છે.

પ્રસ્તુત રાજ્યોનાં અત્યાર સુધીમાં વાસસ્થાનેનો ક્રમ ઝીઝુવાડા, પાટડી, માંડલ, કુઆ, હલવદ અને વાંકાનેર છે. આ રાજ્યકર્તાઓમાં નં. ૨૫ માં રાણાએ-૨.૧ રાણાએ હલવદ વસાવ્યા પછી તેમની આર્થિક સ્થિતિ બહુ લગ હતી તેથી તેમના પુત્ર નં. ૨૬માં રાજ-દોલા માનસિંહના વખતમાં તેમના કારભારી શૂરવીર પ્રાગાજીએ નંદવાણાવંશના ધનવાનોને તેડીલાવી સાય રવાની શરત હલવદમાં વસાવ્યા હતા. અને અળાકાર માટે તેમણે ખાંહેધરી આપી હતી પણ તેઓએ આવી વસ્યા પછી રાજ્યને નાણાં ધીમાં નહોં. પ્રાગાજીએ સમજાવ્યા છતાં માન્યું નહિ ત્યારે પ્રાગાજીએ અલાકાર કરવાની મસલત કરી, વચન પાલન માટે નંદવાણાઓના રક્ષણ માટે જઈ ગિભો રહ્યો. દરમિયાન લૂટાણાઓએ હલ્લો કરતાં તે લડયો અને માર્યો ગયો, ત્યારે નંદવાણાઓએ રાજ્યને નાણા ધીરવા કમ્પ્યુટું અને ધીમાં. ત્યાર પછી અનેક પરિવર્તનો થયાં અને હળવદના વંશજોએ વાંકાનેર વિક્રમની સત્તરમી સદીમાં વસાવી રાજ્ય સ્થાપ્યું. એ રાજ્યના સકાયકો હાલના જૈન શ્રીમાતૃ જ્ઞાતિના વણિકો છે. અને તેઓ જૈન ચેતાંબર પૂર્તિપૂજક તથા સ્થાનકવાસી ભાગના અનુયાયી છે. અમારું અનુમાન છે કે આ ઇતિહાસમાં નોંધવામાં આવેલા નંદવાણાઓ તે આ લોકના પૂર્વજોની જ અવટક હોવા સંભવ છે. આ લોકોના પૂર્વજોમાં જ યોગણીસમી સદીમાં શાહ ઝવેરચંદ થયા છે. તેઓએ જ વાંકાનેર રાજ્યને ટકાવી રાખવા અઠળક ધન અર્પણ કયું છે. એ પુરૂષ અમદાવાદની હઠીભાઈની વાડીની પ્રતિષ્ઠા વખતે રાજ્યથી રીસામણે નિકળેલા હતા તે વખતે રાજસાહેબે અમદાવાદથી માનવીને ફરી તેડી લાવી તેઓને વસાવ્યા છે.

આ વણીકો જાતે ચૌહાણ રજપૂત છે, તેમનું પ્રાચીન વતન વાવ થરાદ છે. ત્યાં તેમની કુલદેવીની સ્થાપના છે, તેમના કુલપુરુષો મઠ પણ ત્યાં છે, અને તેમના વંશના વહીવંચાનું કામ પણ તેઓ કરે છે. આ લોકોના ભાઈઓ પણ અમદાવાદ પાસેના ગામમાં વસે છે. કુલચરુ પાસેથી તેમના વંશની થોડી વંશાવલી વકીલ ધર્મસિંહભાઈ લખી લાવેલા

હોવાથી તેમની પાસે છે. દરબારને ધીરવામાં આવેલાં નાણાંના બદલામાં રાજ્ય સાથે થયેલા કરારો, તેમને આપવામાં આવેલા હકો, બંધિસો વગેરે સંબંધી ખતપત્રકો વફીલ ધનજી-ભાઈના તાખાના જુના ચોપડાઓમાં મેળવે છે; એમના સંબંધી એક શેષક જે કાર્ય કરનાર હોય તે એક સારો ઇતિહાસ લખાય એટલું સાહિત્ય તેમની પાસે છે. વફીલ ધનજીભાઈના પુત્ર ડોક્ટરી પરીક્ષામાં ઉત્તીર્ણ છે. રાજ્યા વનેસિંહના વખતમાં મૂર્તિપૂજક અને સ્થાનકવાસીઓમાં આરે અધડો થયો હતો. ત્યારે તેઓ લલવારાઈની લડયા હતા. લડાઈ ગામમાં થઈ હતી. રાજ્યાજીએ તેમને બહાર જવાની ફરજ પાડવાથી તેઓ એક વાડીમાં જઈ લડયા હતા. તે વાડી આજે પણ ઝાટકાવાડીને નામે પ્રખ્યાત છે. અઝકાતું નિમિત્ત એ વાડો જ હોવાથી રાજ્યાજીએ વચ્ચે પડી અનેને ઝાટકાવી વાડી ખાલસા કરી છે અને તે પતાળાંઆને સામે પાર છે.

વાકાનેર મચ્છુ અને પતાળાંઆ નદીના સંગમ પર વસેલું છે. તેમાં એક જ કંપાઉંડમાં બે દેવળો અને ઉપાશ્રય છે, બહાર નજીકમાં જ લોકોગચ્છના પતિજનો જૂનો ઉપાશ્રય છે અને બગરમાં શ્વે. મૂ. પૂ.ની ભોજનશાળા છે તે પણ ઉપાશ્રય તરીકે વપરાય છે, બ્યાં લાયબ્રેરીનાં પુસ્તકો રાખવામાં આવેલાં છે, જેમાં કેટલાંક હસ્તલિખિત પણ છે. અહીંના શાહ અવેરચંદ વલ્લભભાઈએ પોતાની પદ્ધતિ મિલકત રાજ ડોકાજીને આપી હતી તેથી જ તેઓ ત્રણ રાજ્યોના લશ્કર સામે વિજયી થયા (જુઓ તરંમ ૨૧, પૃ. ૬૨૪). કવિશ્રીએ પણ આની સાંક્ષિપ્ત નોંધ લીધી છે. એમ જોતાં તો શાહ અવેરચંદભાઈ કાઠિયાવાડના ભામાશાહ જ મનાવા જોઈએ તેમના પિતૃવ્ય કુટુંબીઓનો તો વિપુલ પરિવાર છે, પણ તેમના વારસોમાં માત્ર એક સુશીલ વિધવા સ્ત્રી જ છે. અહીં આપવામાં આવેલી આ સવળી નોંધ સં. ૧૯૭૪ની મારી મુસાફરીની છે. વારિધિના લેખક કવિજી તે વખતે મને રૂબરૂ મળ્યા હતા, અને તેમણે શરૂ કરેલા પુસ્તકના સંબંધમાં પૂછતાં કવિજીએ કહેલું કે મારો વિષય ઇતિહાસની સત્યા-સત્યતા જોવાનો નથી, પણ ઝાલાકુલના યશોગાનનો છે, એટલે તેઓ ઇતિહાસોપયોગી બીજી કેટલીક સામગ્રી માટે બેદરકાર હોય તે દેખાતું છે. હાલ વાકાનેરમાં વસતા વાજીગુ જૈનોમાં કવિ નેમચંદભાઈએ પોતાની શક્તિના નમુનારૂપ કાવ્ય સાહિત્યનું પણ સર્જન કર્યું છે, અને સંગીતમંડલ પણ તૈયાર કર્યું છે. એ ઉપરાંત તેઓ હાથચાતુર્યના પ્રયોગોમાં પણ પ્રવીણ છે તે તેમનું આતુકુટુંબ પણ વિદ્વાન છે. વાકાનેરના શરવીર શ્રામાળી જ્ઞાતિજનો આંતરકલ્પ અને વ્યક્તિત્વ કર્પોના પરિણામે કોઈ સ્મરણીય કાર્ય કરી શકતા નથી.

અહીં દર્શાવવામાં આવેલું કુટુંબ હાલ સૌ સૌને વથાયોગ્ય વકોલાત, શિક્ષક, કાર્ડાયા, ગાંધી, ડોક્ટર, કામદી વગેરે પંધાઓ કરે છે. આ સ્થળે આ વાત અમે નૃપતિમણી અને રાજ્યના ઉત્કર્ષમાં મૂલ સહાયકોની વિગત દટાઈ જતી પ્રકાશમાં મૂકવા રજુ કરી છે. રાજ્યનો જ વૃત્તાંત લખ્યો એ આ સ્થળે હેતુ ન રાખતાં વિનજીતીએ પહોંચતા રાજ્યસ્તંભને પણ વિસારી મૂકવો ન જોઈએ એ આનો અભિપ્રાય હેતુ છે. અમે જે કે પૂર્ણ રીતે તો વૃત્તાંત નથી આપી શક્યા, પણ મૂલરૂપ કરતાં ત્યાંનાં આ કામ હાથમાં લે તો તેઓ ઘણી સરળતાથી એ સાહિત્ય મેળવી શકે તેવું છે અને તેની પ્રાપ્તિ માટે મેં સવળી હકીકત નિવેદિત કરી છે. આશા છે કે વિદ્વાન મુનિવરો જરૂર ધ્યાન આપશે.

જેવી રીતે આ રાજ્યની ઉપર પ્રમાણે હકીકત મળી છે તે જ પ્રમાણે બીજાં રાજ્યોના ઇતિહાસમાં જૈનોએ લીધેલા જામના વૃત્તાંતો પણ જરૂર મલશે. ઇતિહાસના બહુકાર વિદ્વાનોને આ કામ સોંપી અમે અમારું વક્રવ્ય સમાપ્ત કરીએ.

मेरुतुंगसूरिरास-सार

(लेखक :-श्रीयुत भंवरलालजी नाहटा)

ऐतिहासिक साहित्यके निर्माण की ओर जैन विद्वानोंका लक्ष सदासे रहा है। रास, भास, गीत, गहूंली, विवाहला, तीर्थमाला प्रभृति भाषा कृतियें; काव्य, पद्यावली, चरित्र प्रभृति संस्कृत ग्रन्थोंका प्राचुर्य इस बातका प्रबल उदाहरण है। हमें इस प्रकारके साधन प्रचुरता से उपलब्ध हुए, जिनमें से कतिपय तो ऐतिहासिक जैन काव्य संग्रहमें हमने प्रकाशित किये, फिर भी जो प्राप्त होते हैं उन्हें समय २ पर सामायिक पत्रों में देते रहते हैं, जिससे जैन इतिहासके साधन विद्वानोंके उपयोगमें आ सकें। कुछ वर्ष पूर्व मेरुतुंगसूरिरासकी नकल कलकत्तेमें इतिहासतत्त्वमहोदधि जैनाचार्य श्री विजयेन्द्रसूरिजीके पास देखी और उसका आवश्यक सार नोट कर लिया था, परन्तु कई स्थान संदिग्ध रह जाने से अभी लीबडीके भण्डार से रास की मूल प्रति मंगा कर नकल कर ली और पाठकों की जानकारीके लिए उसका ऐतिहासिक सार प्रकाशित किया जाता है।

अंचलगच्छमें श्री मेरुतुंगसूरिजी बड़े प्रभावक और विद्वान आचार्य हुए हैं। अंचल गच्छीय म्हाट्टी पद्यावली (गुजराती अनुवाद) जो कच्छ-अंजारवाले सा. सोमचंद धारसीकी तरफसे प्रकाशित हुई है, उसमें ५७ वें पट्टधर श्री मेरुतुंगसूरिका जीवनवृत्त प्रकाशित हुआ है, परन्तु कई बातें जनश्रुति आदिके आधार से लिखी हुई हैं, जो ऐतिहासिक दृष्टिसे संशोधन की अपेक्षा रखती हैं। प्रस्तुत रास सूरिजीके समकालीन—उनके स्वर्गवासके बाद संभवतः शीघ्र ही-रचित होने से इसमें वणित वृत्तान्त प्रमाणिक है। कुछ बातें पद्यावलीमें विशेष हैं, खैर जो हा, जिन बातों में अन्तर है उनका दिग्दर्शन कगना ही यहां अभीष्ट है—

१ पद्यावलीमें सूरिजीका जन्मस्थान नानागाम और जाति भीउडिया बहुरा लिखा है, जब कि रासमें नाणीग्राममें प्राग्वाट बहुरा जातिमें जन्म होनेका उल्लेख है।

२ माताका नाम पद्यावलीमें नाहुणदेवी और रासमें चालदेवी लिखा है।

३ दीक्षा संवत् पद्यावलीमें सं. १४१८ और रास में सं. १४१० लिखा है।

४ गृहस्थ नाम पद्यावलीमें भालग तथा रासमें वस्तिगकुमार लिखा है।

५ लोलाडईके नृप प्रतिबोधकी कथा पद्यावलीमें नहीं है, उसमें यवन सेनाके भय निवर्तनार्थ सवा मन चावल मंत्रित कर देने और श्रावकोंद्वारा उस सेनाके समक्ष फैकने से शस्त्रधारों धुडसवार होनेसे यवनसेनाके भग जानेसे भयनिवर्तन की कथा लिखी है।

६ पद्यावलीमें महेन्द्रप्रभसूरिका सं. १४४४ में स्वर्गस्थ होना लिखा है, रासमें सं. १४४५ फा. व. ११ के दिन (मेरुतुंगसूरिका) महेन्द्रप्रभसूरिके द्वारा गच्छनायकपद स्थापित करनेका उल्लेख है।

७ सूरजीका स्वर्गवास पट्टावलीमें जूनागढमें सं. १४७३ में हुआ लिखा है जब कि रासके अनुसार सं. १४७१ मार्गशीर्ष पूर्णिमा सोमवार को ही पाटणमें हो चुका था ।

८ रासमें बहुतसी ऐतिहासिक महत्त्वपूर्ण बातें लिखी हैं जो पट्टावली में नहीं पायी जाती अतएव यह रास अत्यन्त महत्त्वपूर्ण है और अंचलगच्छ के इतिहासमें संशोधनकी सुन्दर सामग्री प्राप्त करनेके साथ साथ नृप प्रतिबंधादि अनेक नवीन सामग्री प्रकाशमें लाता है ।

रासमें सूरजीकी जिन कृतियोंका उल्लेख है उनमेंसे धातुपागयण तथा अंगविधाउद्धार अद्यावधि अप्राप्त हैं, जिनका अंचलगच्छके ज्ञानभण्डारो में अन्वेषण होना चाहिए । सम्भव है कि और भी कतिपय ग्रन्थ उपलब्ध हों क्योंकि रासमें उल्लिखित ग्रन्थों के अतिरिक्त १ भावकर्मप्रक्रिया, २ शतकभाष्य, ३ नमुत्थुणं टीका, ४ सुश्राद्धकथा, ५ उपदेशमाला टीका, ६ जेसाजी प्रबन्ध (ऐतिहासिक) ग्रन्थ प्राप्त हैं ।

अब पाठकोंके अभिज्ञानार्थ उपर्युक्त रासका संक्षिप्त ऐतिहासिक सार दिया जाता है ।

प्रथम गाथामें गणधर श्री गौतम स्वामीको नमस्कार करके चौथी गाथा तक प्रस्तावना में उद्देश, चरित्रनायककी महानता, कविकी लघुता आदि वर्णन कर पांचवीं गाथासे वीर प्रभुके पट्टधर सुधर्मस्वामी—जम्बू—प्रभवादिकी परम्परामें वज्रस्वामीकी शाखाके प्रभावक विधि-पक्षप्रकाशक श्री आर्यरक्षितसूरि—जयसिंहसूरि—धर्मधोषसूरि—महेन्द्रसूरि—सिंहप्रभ—अजिनसिंह—देवेन्द्रसिंह—धर्मप्रभ—सिंहतिलक—महेन्द्रप्रभ तक अंचलगच्छके १० आचार्योंके नाम देकर ११ वें गच्छनायक श्री मेरुतुंगसूरि का चरित्र ८ वीं गाथा से प्रारंभ किया है ।

मरुमण्डलमें नाणी नामक नगरमें बहुरा वाचागर और उसके भ्राता विजयसिंह हुए, जिन्होंने सिद्धान्तार्थ श्रवण कर विधिपक्षको स्वीकार किया । विजयसिंहके पुत्र बइरसिंह बहुरा प्राग्वाट वंशके श्रृंगार, विचक्षण व्यवसायी, महान् दानी और धर्मिष्ठ हुए । उनको नालदेवी नामक स्त्री शीलालङ्कारधारिणी थी । एक वार नालदेवीकी कुक्षिमें पुण्यगन् जीव देवलोकसे च्यवकर अवतीर्ण हुआ, जिसके प्रभावमें स्वप्नमें उसने सहस्रकिरणवारी सूर्यको अपने मुखमें प्रवेश करते हुए देखा । चक्रेश्वरीदेवीने तत्काल आ कर इस महास्वप्नका फल बतलाया कि तुम्हारे मुक्तिमार्गप्रकाशक ज्ञानकिरणयुक्त सूर्यको तरह प्रतापो पुत्र उत्पन्न होगा, जो संयममार्ग ग्रहण कर युगप्रधान योगीश्वर होगा । चक्रेश्वरीके वचनों को आदर देती हुई धर्मध्यानमें सविशेष रक्त हो कर गर्भका पालन करने लगी । सं. १४०३ में पूरे दिनों से पांचों गृहों के उच्च स्थानमें आने पर नालदेवीने पुत्र जन्म दिया । हर्षोत्सवपूर्वक पुत्रका नाम ' वस्तिगकुमार ' रखा गया । क्रमशः बालक बड़ा होने लगा और उसमें समस्त सद्गुण आ कर निवास करने लगे । एक वार श्रीमहेन्द्रप्रभसूरि नाणीनगरमें पधार । उनके उपदेशसे अतिमुक्तकुमारकी तरह विरक्त होकर माता पिता की आज्ञा ले संवत् १४१०में

वस्तिगकुमार दीक्षित हुए । वइरसिंहने उत्सव दानादिमें प्रचुर द्रव्य व्यय किया । सूरि महाराजने नवदाक्षित मुनिका नाम मेरुतुंग रखा ।

मुनि मेरुतुंग बुद्धि विचक्षणता से व्याकरण, साहित्य, छंद, अलंकार और आगम, वेद, पुगण प्रभृति समस्त विद्याओं के पारंगत पण्डित हो गये । वे शुद्ध संयम पालन करते हुए अमृत सदृश वाणीसे सरस व्याख्यानादि देते थे । श्रीमहेन्द्रप्रभसूरिने इन्हें आचार्यपदके सर्वथा योग्य जान कर सं. १४२६में पाटणमें सूरिपदसे अलंकृत किया । संघपति नरपालने नंदि महोत्सव, दानादि किये । तदनन्तर मेरुतुंगसूरि देश विदेशमें विचर कर उपदेशोंद्वारा भव्य जीवों को एवं नरैन्द्रादि को प्रतिबोध देने लगे । आसाउलीमें यवनराज को प्रतिबोधित किया । सं. १४४४का चातुर्मास लोलाड्डमें किया, वहां राठौड वंशो फणगर मेघ राजाको १०० मनुष्यों के साथ धर्ममें प्रतिबोधित किया ।

एक बार सूरिजी सन्ध्यावश्यक कर कायोत्सर्ग ध्यानमें स्थित खड़े थे कि एक काले सांपने आ कर पैरमें डस दिया । सूरि महाराज मेतार्थ, दमदंत, चिलातीपुत्रकी तरह ध्यानमें स्थिर रहे । कायोत्सर्ग पूर्ण होने पर मन्त्र, यन्त्र, गारुडीक सब प्रयोगोंको छोड़कर भगवान पार्श्वनाथ की प्रतिमा के समक्ष ध्यानासन जमा कर बैठ गये । ध्यान के प्रभावसे सारा विष उतर गया । प्रातःकाल व्याख्यान देने के लिए आये । संघमें अपार हर्षध्वनि फैल गयी । तदनन्तर श्रीमेरुतुंगसूरि अणहिलपुर पाटण पधारे । गच्छनायक पदके लिए सुमुहूर्त्त देखा गया, महिनेों पहले उत्सव प्रारम्भ हो गये । तोरण, बंदरवाल मण्डित विशाल मण्डप तैयार हुआ, नाना प्रकारके वृत्त्य वाजिंत्रोंकी ध्वनिसे नगर गुंजायमान हो गया । ओसवाल राघदेव के भ्राता खीमागरने उत्सव किया । सं. १४४५ फाल्गुन वदि ११ के दिन श्री महेन्द्रप्रभसूरिजीने गच्छनायक पद देकर सारी गच्छधुरा श्रीमेरुतुंगसूरिको समर्पित की । संप्रामसिंहने पदठवणा करके वैभव सफल किया । श्रीरत्नशेखरसूरिकों आचार्य स्थापित किये । संघपति नरपालके सानिध्यसे समस्त महोत्सव निर्विघ्नतया सम्पन्न हुए ।

सूरि महाराज निर्मल तप संयम का आराधन करते हुए योगाभ्यासमें विशेष अभ्यस्त रहने लगे । हठयोग-प्राणायाम, राजयोग आदि क्रियाओं द्वारा नियमित ध्यान करते थे, ग्रीष्म ऋतुमें धूपमें और शीतकालकी कडाके की ठंडीमें प्रतिदिन कायोत्सर्ग करके आत्माको अतिशय निर्मल करनेमें संलग्न थे । एक बार आप आबूगिरि के जिनालयोंके दर्शन कर उतरते थे, सन्ध्या हो गयी । मार्ग भूल कर विषम स्थानमें पगदण्डी न मिलने पर बिजलीकी तरह चमकते हुए देवने प्रकट हो कर मार्ग दिखाया । एक बार पाटणके पास सथवाडे सहित गुरुश्री विचरते थे, यवन सेनाने कष्ट देकर सब साथको अपने कब्जे कर लिया । सूरिजी

यवनराजके पास पहुँचे, उनकी आकृति-ललाट देख कर उसका हृदय पलट गया और तत्काल सबको मुक्त कर लौटा दिया। एक वार गुजरातमें मुगलोंका भय उत्पन्न होने पर सारा नगर सूना हो गया, पर सूरिजी खंभातमें स्थिर रहे। कुछ दिनों में भय दूर हुआ और सब लोग लौट आए। सूरिजी बाहडमेर विराजते थे, लघु पौशालके द्वार पर सात हाथ लम्बा सांप आकर फुंकार करने लगा, जिससे साध्वियां डरने लगी। उन्होंने सूरिजीको सूचना दी। सांप तत्काल स्तंभित हो गया। एक वार सूरिजीने सं. १४६४में साचोर चौपासा किया। अश्वपति (बादशाह) विस्तृत सेना सहित चढ़ाई करने के लिए आ रहा था, सब लोग दसों दिशि भागने लगे, ठाकुर भी भयभित था। सूरिजीके ध्यानबलसे यवनसेना साचोर त्याग कर अन्यत्र चली गई। इस प्रकार सूरिजीके अनेकों अवदात हैं।

सूरिजीने साहित्यनिर्माण भी खूब किया, इस रासमें निम्नोक्त ग्रन्थरचनाका उल्लेख है:-

१ व्याकरण, २ घट्टदर्शननिर्णय, ३ शतपदीसार, ४ रायनामांकचरित्र, ५ कामदेव-कथा, ६ धातुपारायण, ७ लक्षणशास्त्र, ८ मेघदूत महाकाव्य, ९ राजिमती-नेमि सम्बन्ध, १० सूरिमन्त्रोद्धार, ११ अंगविद्याउद्धार, १२ सत्तरो भाष्यवृत्ति इत्यादि।

सूरिजीने सत्यपुर नरेश राउ पाता, नरेश्वर मदनपाल को प्रतिबोध दिया। उडर मलिक भ (?) के पुत्र सूरदास को प्रतिबोध दे कर धोलकाके कलिकुण्ड पार्श्वनाथकी पूजा करवाई। जम्बू (जम्बू) नरेश राउ गजमल गढ़वा, जीवनगय प्रभृति श्रीमेरुतुंगसूरिके चरण वन्दनार्थ आये। सूरिजी अपार गुणों के समुद्र हैं, नये नये नगरों का संघ वन्दनार्थ आता है। साह सलखा सादागर कारित उत्सव से श्री महीतिलकसूरि एवं महिमश्री महत्तरा का पदस्थापन जम्बूमें साह वरसिंघ कारित उत्सवसे हुआ। खीमराज संघपतिद्वारा खंभात में उत्सव होने पर मेरुनंदसूरिकी पदस्थापना हुई। माणिक्यशेखरको उपाध्याय पद, गुण-समुद्रसूरि माणिकमुन्दरसूरिको साहतेजा कारित उत्सवसे खंभनयरमें और वहीं जयकृतिंशूरि को संघवी राजसिंहकृत उत्सवसे आचार्य पद स्थापित किया। इस प्रकार ६ आचार्य, ४ उपाध्याय तथा १ महत्तरा, वाणारिस, पन्यास, पवत्तिणि प्रभृति संख्याबद्ध पदस्थापित व दीक्षित किये।

सूरिजीने पट्टण, खंभात, भरौच, सोपारक, कुंकण, कच्छ, पारकर, साचोर, मरु, गुज्जर, झालावाड, महाराष्ट्र, पंचाल, लाटदेश, जालोर, घोधा, ऊना, दीव, मंगलपुर, नवा प्रभृति स्थानों में विचरकर बड़ी शासनोन्नति की। अन्तमें पाटण पधारे, आयु शेष ज्ञात कर अनशन आराधनापूर्वक सं. १४७१ मार्गशीर्ष पूर्णिमा सोमवारके पिछले प्रहर उत्तराध्ययन श्रवण करते हुए अर्हत सिद्धोंके ध्यान से श्रीमेरुतुंगसूरिजी स्वर्ग सिधारे।

મળેલી મહદ

- ૨૦૦) પૂ. ઉ. શ્રી સુખસાગરજી તથા પૂ. મુ. મ. શ્રી. ક્રતિસાગરજીના સદુપદેશથી ગુજરાતી
જૈન સંઘ, કલકત્તા.
- ૧૦૧) પૂ. મુ. મ. શ્રી કન વિજયજીના સદુપદેશથી લાલપામ જૈન ઉપાશ્રય, મુંબઈ.
પૂ. મુ. મ. શ્રી દર્શનવિજયજીના સદુપદેશથી રાહીડામાંથી નીચેની ૭ મહદ મળી
- ૫૧) શેઠ પુખરાજજી અચલદાસજી સીંઘી
૫૧) ,, ખેમચંદજી નેમચંદજી સીંઘી
૫૧) ,, ધરમચંદજી જોરાવરમલજી સીંઘી
૫૧) ,, હરખચંદજી ગુલામચંદજી સીંઘી
૫૧) ,, વાલાજી રતનચંદજી શાહ
૫૧) ,, હળવીમલજી દાનમલજી શાહ
૫૧) પૂ. આ. મ. શ્રીવિજયલલિતસુરિજીના સદુપદેશથી જૈન સંઘ સમસ્ત, વાપી.
૫૧) પૂ. પં. શ્રીકીર્તીમુનિજીના સદુપદેશથી જૈન સંઘ, જોધાવી
૫૦) પૂ. આ. મ. શ્રીવિજયદાવણસુરિજીના સદુપદેશથી વડા જૈન સંઘ ભાવનગર
૨૫) પૂ. આ. મ. શ્રીવિજયજીવનતિલકસુરિજીના સદુપદેશથી જૈન સંઘ, સિનોર
૨૫) પૂ. મુ. મ. શ્રીતિલકવિગયજીના સદુપદેશથી જૈન સંઘ, ત્રીજુવાડા
૨૫) પૂ. મુ. મ. શ્રીલલિતસાગરજીના સદુપદેશથી જૈન સંઘની પેઠી, ચાણુમ્મા
૨૫) પૂ. આ. મ. શ્રીવિજયઉમ્મસુરિજીના સદુપદેશથી જૈન સંઘ, હિમ્મતનગર
૨૫) પૂ. આ. મ. શ્રીવિજયામૃતસુરિજીના સદુપદેશથી તપનચંદ અમર જૈન શાળા, ખંભાત
૨૫) પૂ. પં. શ્રીચંદ્રિજીજી । સદુપદેશથી જૈન સંઘ, વજસાડ
૨૦) પૂ. આ. મ. શ્રીવિજયલર્ષસુરિજીના સદુપદેશથી દેવપાગ જૈન સંઘ, જામનગર
૧૫) પૂ. આ. મ. શ્રીજિનકલ્કિસુરિજીના સદુપદેશથી મહાતીર જૈન મંદિર, મુંબઈ
૧૫) પૂ. પં. મ. શ્રીચંદ્રસાગરજીના સદુપદેશથી જૈન સંઘ, ગિરપુર
૧૧) પૂ. મુ. મ. શ્રી અશોકવિજયજીના સદુપદેશથી વીસા ઓસવાલ જૈન સંઘ, ખંભાત
૧૧) પૂ. આ. મ. શ્રીવિજયકુવુદસુરિજીના સદુપદેશથી જૈન પાઠશાલા ખેરવા
૧૧) પૂ. મુ. મ. શ્રીપ્રકાશવિજયજીના સદુપદેશથી જૈન સંઘ, પાંચોરા
૧૧) શ્રીયુત છોટાલાલ નરસીદાસ દોસ્તી વડાચાકેમ્પ
૧૦) પૂ. આ. મ. શ્રીવિજયમનોહરસુરિજીના સદુપદેશથી મોટા દેરાસરની પેઠી, સાણુદ
૧૦) પૂ. મુ. મ. શ્રીકંચનવિજયજીના સદુપદેશથી જૈન સંઘ, ગંબીરા
૧૦) પૂ. પં. શ્રીલલિતવિજયજીના સદુપદેશથી દસા શ્રીમાળી જૈન સંઘ, માણસા
૭) પૂ. મુ. મ. શ્રીજીવિજયજીના સદુપદેશથી પાટીયાના ઉપાશ્રયનો જૈન સંઘ, સાહડી
૫) પૂ. આ. મ. શ્રીવિજયલિમાચકસુરિજીના સદુપદેશથી જૈન સંઘ, ચાણુદ

શ્રી પર્યુષણા મહાપર્વના આરાધન નિમિત્તે ઉપર મુજબ મહદ સમિતિને મળી છે.
આ માટે અમે સર્વ આચાર્ય મહારાજ આદિ મુનિવરો, તે તે ગામના સંઘો અને તે તે
સદ્યુદ્ધેયોનો આભાર માનીએ છીએ, અને બીજા ગામોના સંઘોને પોતાની મહદ મોકલી
આપવા વિનંતી કરીએ છીએ.

Shri Jaina Satya Prakasha. Regd. No. B. 3801 શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

દરેકે વસાવવા યોગ્ય

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશના ત્રણ વિશેષાંકો

(૧) શ્રી મહાવીર નિર્વાણ વિશેષાંક

ભગવાન મહાવીરસ્વામીના જીવન સંબંધી અનેક લેખોથી સમૃદ્ધ અંક : મૂલ્ય છ આના (ટપાલખર્ચનો એક આનો વધુ).

(૨) દીપોત્સવી અંક

ભગવાન મહાવીરસ્વામી પછીનાં ૧૦૦૦ વર્ષ પછીનાં સાતસો વર્ષના જૈન ઇતિહાસને લગતા લેખોથી સમૃદ્ધ સચિત્ર અંક : મૂલ્ય સવા રૂપિયા.

(૩) ક્રમાંક ૧૦૦ : વિક્રમ-વિશેષાંક

સમ્રાટ વિક્રમદિત્ય સંબંધી ઐતિહાસિક ભિન્નભિન્ન લેખોથી સમૃદ્ધ ૨૪૦ પાનાનો દળદાર સચિત્ર અંક : મૂલ્ય દોઢ રૂપિયા.

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશના બે વિશિષ્ટ અંકો

[૧] ક્રમાંક ૪૩-જૈનદર્શનમાં માંસાહાર હોવાના આક્ષેપોના જવાબરૂપ લેખોથી સમૃદ્ધ અંક : મૂલ્ય ચાર આના.

[૨] ક્રમાંક ૪૫-ક. સ. શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યના જીવન સંબંધી અનેક લેખોથી સમૃદ્ધ અંક : મૂલ્ય ત્રણ આના.

કાચી તથા પાકી ફાઇલો

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશની ત્રીજા, પંચમા, આઠમા, દસમા, અગિયારમા તથા બારમા વર્ષની કાચી તથા પાકી ફાઇલો તૈયાર છે. મૂલ્ય દરેકનું કાચીના બે રૂપિયા, પાકીના અઠી રૂપિયા.

—લખો—

શ્રી જૈનધર્મ સત્યપ્રકાશક સમિતિ
જેશિંગભાઈની વાડી, ધીકાંટા, અમદાવાદ.

મુદ્રક:-મગનભાઈ ભટ્ટાભાઈ દેસાઈ. શ્રી વીરવિજય પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ, સલાપોસ કોસરોડ, પો. બો. નં. ૬ શ્રી ભક્તિમાર્ગ કાર્યાલય-અમદાવાદ. પ્રકાશક:-ચીમનલાલ ગોકળદાસ શાહ. શ્રી જૈનધર્મ સત્યપ્રકાશક સમિતિ કાર્યાલય, જેશિંગભાઈની વાડી, ધીકાંટા રોડ-અમદાવાદ.